

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

студентки Янковської Людмили Володимирівни

академічної групи 281М-22з-4 ІДУ

спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

на тему: «Удосконалення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Шумляєва І. Д.			
розділів:				

Рецензент:				
------------	--	--	--	--

Нормоконтролер:	Вишневська О.В.			
-----------------	-----------------	--	--	--

Дніпро
2023

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи ступеня магістра на тему «Удосконалення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні».

73 стор., 1 рис., 55 джерел.

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА, ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ ТА ЧЛЕНИ ЇХ СІМЕЙ, СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ, СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ, ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері державного забезпечення соціальних прав військовослужбовців і членів їх сімей.

Предметом дослідження є вдосконалення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування напрямів покращення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей у контексті розбудови соціальної держави в Україні.

Перший розділ присвячений теоретичним засадам соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

У другому розділі розглянуто зарубіжній та вітчизняній досвід державного забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Третій розділ присвячений перспективам удосконалення системи соціального захисту військовослужбовців та їх сім'ям в Україні.

Сфера практичного застосування результатів роботи – державні інституції, діяльність яких пов'язана зі сферою соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей.

ABSTRACT

An explanatory note from a qualified master's degree on the topic “Improvement of social protection of servicemen and members of their families in Ukraine.”

73 pages, 1 figure, 55 sources.

STATE SOCIAL POLICY, MILITARY SERVANTS AND THEIR FAMILY MEMBERS, SOCIAL PROTECTION, SOCIAL GUARANTEES, STATE PROGRAM, SECURITY.

The object of the study is social relations arising in the field of state protection of social rights of military servicemen and their family members.

The subject of the study is the improvement of social protection of military servicemen and their family members in Ukraine.

The purpose of the qualification work is the theoretical substantiation of directions for improving the social protection of servicemen and their family members in the context of the development of the welfare state in Ukraine.

The first section is devoted to the theoretical principles of social protection of servicemen and their family members.

The second section is devoted for the foreign and domestic experience of the state security of social protection for servicemen and their family members.

The third section is devoted to the prospects of improving the system of social protection of militaries and their families in Ukraine.

The field of practical application of the work results is state institutions whose activities are related to the field of social protection of military servicemen and their family members.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	8
1.1. Сутність соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні	8
1.2. Особливості державного гарантування соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні	14
РОЗДІЛ 2	
ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	26
2.1. Специфіка державного соціального забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО	26
2.2. Реалізація державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні	35
РОЗДІЛ 3	
ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ	52
3.1. Стан і проблеми соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні	52
3.2. Шляхи покращення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні	59
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Гібридна військова агресія Російської Федерації проти України та тимчасова окупація частини території привели до значного погіршення безпекового середовища. Ця ситуація, поряд зі зменшенням ролі міжнародних інституцій у вирішенні військових конфліктів, підкреслює важливість збереження власної обороноздатності країни, оскільки зовнішні гарантії не завжди надійні.

Питання соціального захисту військовослужбовців та їх родин завжди було важливим і потребувало уваги влади та суспільства. У статті 17 Конституції України закріплено положення, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей. Нині це положення набуло особливої актуальності, особливо після того, як Україна стала кандидатом на вступ до Європейського Союзу.

Крім цього, умови загострення збройної агресії Російської Федерації проти України роблять питання гідного соціального захисту військовослужбовців надвичайно важливим. Недбалість до цього питання може привести до невиконання міжнародних стандартів та втрати боєздатності збройних сил. Обороздатність включає в себе різні компоненти, такі як військовий, економічний, соціальний та морально-політичний потенціал. Сучасні виклики у сфері безпеки стосуються не лише військових аспектів, але й впливу на різні сфери суспільства, включаючи соціальні, економічні, інформаційні та релігійні аспекти.

У контексті гібридної військової агресії Російської Федерації проти України важливо надавати адекватне соціальне забезпечення військовослужбовцям та іншим, які захищають національний суверенітет України. Забезпечення високих рівнів соціальних гарантій, фінансування програм та інших заходів є ключовими аспектами підтримки цих осіб. Для забезпечення обороноздатності країни важливо враховувати ці питання у

розробці публічних політик та програм, що обумовило вибір теми даної магістерської роботи.

Теоретичною основою здійснення дослідження з питань соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні стали наукові праці вітчизняних вчених, серед яких: А. Білека, А. Бейкун, Р. Гринько, І. Качан, А.Клачко, О. Кондратенко, С. Корольов, М. Кравченко, І. Марко, Є. Марко, І. Мисула, Я Митько, В. Мозальов, А. Мота, В. Павленко, Н. Пацурія, Р. Пінчук, А. Сайнецький, С. Салій, М. Федорчук. Водночас, не применшуючи значення наукових праць наведених авторів та інших науковців, важливими є подальші дослідження щодо вдосконалення процедур соціального захисту та вирішення актуальних завдань у цій сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері державного забезпечення соціальних прав військовослужбовців і членів їх сімей.

Предметом дослідження є вдосконалення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування напрямів покращення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей у контексті розбудови соціальної держави в Україні.

Для досягнення даної мети були поставлені такі завдання:

- уточнити зміст соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні;
- визначити особливості державного гарантування соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні;
- проаналізувати досвід державного соціального забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО;
- дослідити напрями реалізації державної соціальної політики щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні;
- визначити стан та основні проблеми соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні;

– розробити рекомендації щодо покращення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні.

Для забезпечення об'єктивності, всебічності і повноти дослідження удосконалення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні було використано різні методи наукового пізнання. Так, діалектичний метод застосовувався для розкриття сутності поняття «соціальний захист військовослужбовців та їх родин». Системний використовувався для аналізу системи соціального захисту військовослужбовців, їх гарантій та прав в Україні, розглядаючи їх розвиток та відповідні правові акти, а також програми соціального забезпечення для військовослужбовців у країні, розкриваючи їх переваги та недоліки. Структурний метод використовувався для визначення структури системи соціального захисту військовослужбовців та їх сімей в Україні. Функціональний метод дозволив дослідити повноваження органів публічної влади через виконання ними функцій у сфері соціального захисту щодо військовослужбовців. Метод узагальнення використовувався для формулювання висновків, отриманих у ході проведеного дослідження.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що вона може бути використана для розробки та впровадження програм у сфері соціального захисту військовослужбовців, сприяючи підвищенню якості та ефективності їх підтримки. Такий підхід спрямований на вдосконалення стану та якості життя тих, хто віддає свою службу на користь держави та її громадян.

Структура магістерської роботи обумовлена і визначається поставленою метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що поділені на шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи 75 сторінок, 55 найменувань у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

1.1. Сутність соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні

У зв'язку з великим вторгненням Росії в Україну 24 лютого 2022 року, стало актуальним питання максимального забезпечення учасників бойових дій. В Україні є досвід у сфері соціального захисту і підтримки військовослужбовців, починаючи з 2014 року. Однак на сучасному етапі з 2022 року кількість осіб, які потребують соціального захисту, зростає настільки, що фахівцям у сфері соціального обслуговування довелося розглядати нові форми і методи надання соціальної допомоги.

Низка вчених зробила значний внесок у дослідження питань соціального захисту військовослужбовців, головна увага в дослідженнях яких була зосереджена на аналізі та регулюванні поняття «соціального захисту» [1], особливо з урахуванням сучасних змін в українському законодавстві, включаючи ті, що вносилися до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Так, досліджуючи особливості соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України О. Сайнецький підкреслює, що ці особи перебувають у специфічних умовах, які значно відрізняються від умов життя інших громадян [2, с. 210]. На думку С. Пасіки, буде доцільно використовувати термін «соціальне забезпечення» для військовослужбовців та членів їх сімей, залишаючи поняття «соціальний захист» для тих, хто вийшов із військової служби і втратив спроможність самостійно забезпечувати себе та свою сім'ю на відповідному рівні [3, с. 21]. Згідно із Л. Цюкало, до соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України слід віднести

перерозподіл коштів Державного бюджету України з метою надання грошової та матеріальної підтримки військовослужбовцям та їх сім'ям [4, с. 100].

Важливо чітко розрізнити поняття «соціальне забезпечення військовослужбовців» і «соціальний захист», враховуючи особливості, що стосуються військовослужбовців Збройних Сил України. Напроти загальнозживаного терміну «соціальний захист військовослужбовців», визначення поняття «соціальне забезпечення військовослужбовців» в законодавстві відсутнє.

Науковці різними шляхами наближаються до розуміння сутності поняття «соціальний захист» в контексті правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців. А. Бейкун та А. Клачко вважають, що захист прав військовослужбовців включає діяльність державних органів з метою відновлення порушених прав і забезпечення виконання юридичних обов'язків. Вони стверджують, що забезпечення виконання юридичних обов'язків має ключове значення, оскільки право на соціальний захист частково визначається державою як її власним обов'язком перед військовослужбовцями [5, с. 90].

Існують також різні галузеві наукові підходи до розуміння сутності поняття «соціальний захист». Наприклад, В. Журавський розглядає його як систему державних гарантій прав громадян України на матеріальне забезпечення у разі втрати працездатності, годувальника, безробіття та інших обставин, передбачених законодавством України [17, с. 319]. Л. Дідківська та Л. Головка визначають соціальний захист населення, як державну підтримку певних категорій громадян, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення їм відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової та матеріальної допомоги окремим громадянам, особливо тим, які є найбільш вразливими [6, с. 209]. Як відзначає О. Сайнецький, соціальний захист стосується осіб, які перебувають у специфічних умовах, де умови їх життя суттєво відрізняються від умов інших осіб [2, с. 204].

На думку Л. Новак-Каляєвой, сучасні реалії вимагають перегляду системи захисту прав військовослужбовців, зокрема їх соціальних прав. Забезпечення

соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил відіграє ключову роль у зробленні військової служби привабливою у формуванні професійних кадрів. Успіх військової реформи, готовність армії, її бойова готовність та здатність захищати батьківщину залежать від того, наскільки ефективно ця проблема вирішується [8, с. 20]. Державні соціальні гарантії є важливою складовою економічної стабільності будь-якої країни, як наголошує О. Василик, оскільки вони сприяють забезпеченню соціальної та економічної стабільності [9, с. 416].

З урахуванням різних поглядів на поняття «соціальний захист» можна визначити кілька загальних характеристик цього поняття, таких як: складність, юридична визначеність, соціальна необхідність та матеріальні аспекти.

Згідно із Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», соціальний захист військовослужбовців визначається як функція держави, спрямована на створення системи правових і соціальних гарантій, які гарантують виконання конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливостей їх службової діяльності, соціального статусу і забезпечення соціальної стабільності у військовому середовищі [7]. Система соціальних гарантій і прав військовослужбовців є невід'ємною частиною механізму забезпечення обороноздатності держави. Ця система може включати грошове, житлове, речове, медичне, продовольче забезпечення, пенсійне забезпечення, стипендії, грошові виплати, матеріальну допомогу, податкові пільги та інші види підтримки, як вказують вчені М. Шишлюк і С. Чимишенко [10, с. 216; 11, с. 283].

У Рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» вказується на тісний зв'язок державної політики у галузі оборони та військового будівництва із забезпеченням належного рівня соціальної безпеки військовослужбовців, включаючи їх матеріальне (грошове) забезпечення [12].

Питання соціального захисту військовослужбовців регламентуються Конституцією та законами України, а також іншими нормативно-правовими актами. Можна виділити дві основні групи законів та інших нормативно-

правових актів, які регулюють питання соціального захисту: загальні закони, які встановлюють державну політику та регулюють відносини у галузі соціального захисту, та спеціальні законодавчі акти та підзаконні нормативи, які стосуються соціального захисту конкретної соціальної групи – військовослужбовців та членів їх сімей, і вирішують конкретні соціальні проблеми [13].

До першої групи відноситься Конституція України, яка у статті 17 зазначає: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі в Збройних силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх сімей» [14].

До другої групи належить значна кількість законодавчих актів України, що регламентують питання соціального захисту військовослужбовців. До них відносяться Закони України: «Про Збройні Сили України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби в зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей», і «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ».

Певні аспекти соціального захисту військовослужбовців врегульовані кодифікованими актами законодавства, які регулюють відносини в різних сферах суспільного життя, такі як Податковий кодекс, Житловий кодекс та Земельний кодекс України.

Ключовим нормативно-правовим актом у сфері соціального захисту військовослужбовців в Україні є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який встановлює значний перелік пільг, соціальних послуг та допомоги для учасників бойових дій, учасників і ветеранів війни. Цей закон також створює правові основи для реалізації соціального партнерства в галузі захисту соціальних прав учасників бойових дій.

Важливим нормативно-правовим актом у сфері соціального захисту військовослужбовців в Україні є Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», який визначає основні засади

державної політики в цій галузі і створює систему єдиної соціальної та правової підтримки для військовослужбовців та членів їх сімей. Забезпечує створення сприятливих умов для виконання ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини в цій галузі. Відповідно до статей 1 та 2 цього Закону, гарантіями соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей є забезпечення всіма правами та свободами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України та законами України, з урахуванням особливостей, встановлених цим і іншими законами. Зважаючи на особливий характер військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації [7].

Держава гарантує адекватне матеріальне (продовольче та речове) та фінансове забезпечення для військовослужбовців. Важливо зауважити, що вони отримують щомісячну службову заробітну плату, додатки, винагороди та премії, а також компенсації за участь у бойових діях та/або перебування в полоні чи в небезпеці. У разі воєнного стану, військовослужбовцям Збройних Сил України виплачується додаткова винагорода, розмір якої може сягати 30 000 гривень на місяць, а для тих, хто безпосередньо бере участь у бойових діях, до 100 000 гривень на місяць, пропорційно тривалості участі в таких подіях [15]. Загалом, військовим надається право на медичне обслуговування, і вони мають право на відпустки, включаючи час воєнного стану.

Важливою є низка законів України, які безпосередньо або опосередковано стосуються соціального захисту військовослужбовців, таких як: «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

До групи нормативно-правових актів у сфері соціального захисту військовослужбовців в Україні належать такі Закони України: «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про житлово-комунальні послуги», «Основи законодавства України

про охорону здоров'я» тощо. Щодо гарантій пенсійного забезпечення військовослужбовців, основні положення містяться у Законах України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та інших осіб».

У сучасних умовах важливість міжнародних угод, які регулюють соціальний захист військовослужбовців під час ведення бойових дій, є надзвичайно високою. До найважливіших з них відносяться: Женевська конвенція про поліпшення умов поранених і хворих у діючій армії, Женевська конвенція про поліпшення умов поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію, зі складу збройних сил на морі, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, Римський статут Міжнародного кримінального суду та інші.

Окремі виплати зі стимулюючого фонду передбачені для конкретних категорій військовослужбовців, які працюють у складних або специфічних умовах. Компенсації призначаються для покриття несподіваних витрат, таких як зміна робочого місця, високі ціни на проживання в окремих регіонах та інші. Водночас, на нашу думку, чинне законодавство має бути доповнено, крім Законів України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» також й іншими законами, які стосуються актуальних нині проблем соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Таким чином, науковцями було внесено значний внесок у вивчення питань соціального захисту військовослужбовців, враховуючи зміни в українському законодавстві, включаючи зміни до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Сутність соціального захисту військовослужбовців та їх сімей в Україні представляє собою важливий елемент державної політики, спрямований на забезпечення гідного життя та безпеки тих, хто готовий віддати своє життя за вітчизну. З урахуванням загострення

геополітичної ситуації в країні, соціальний захист військовослужбовців та їх сімей стає ще більш актуальним завданням для держави.

1.2. Особливості державного гарантування соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні

Питання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні є актуальними у контексті сучасних геополітичних викликів, привертаючи значну увагу науковців та викликаючи обговорення в суспільстві. У цьому контексті ми розглянемо особливості державного гарантування соціального захисту цієї категорії громадян, висвітлюючи ключові аспекти та законодавчі засади, спрямовані на забезпечення достойних умов життя та безпеки для тих, хто відданий своєму обов'язку заради вітчизни.

Насамперед, слід відзначити, що правовими засадами соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей є низка законів та підзаконних актів, які можна класифікувати на дві категорії:

1. Загальні закони, які визначають державну політику та регулюють відносини у сфері соціального захисту.

2. Спеціальні законодавчі акти та підзаконні акти, які регулюють соціальний захист конкретного соціального прошарку – військовослужбовців і членів їх сімей або вирішення конкретних соціальних проблем.

До першої групи належить Конституція України, а саме у ст. 46 зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також старості та в інших випадках, передбачених законом [14.]. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Поряд з цим ст. 17 Конституції України проголошує: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх сімей» [14].

Конституція України (ст. 46) також передбачає, що система соціального захисту громадян України, зокрема й військовослужбовців, включає загальнообов'язкове державне соціальне страхування та надання соціальної допомоги. Так, загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків та гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, включаючи матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника; безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

До другої групи законів України входить велика кількість законодавчих актів, розроблених в Україні протягом останніх років. Основними законами України, що регулюють питання соціального захисту військовослужбовців, є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» і Закон України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ» [23; 55]. Загалом ці закони визначають основну концепцію соціального захисту військовослужбовців в нашій країні. Цей захист спрямований на створення системи правових і соціальних гарантій, які забезпечують реалізацію їхніх конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб відповідно до їх специфічної службової діяльності, статусу в суспільстві і підтримки соціальної стабільності у військовому середовищі. Він включає в себе право на соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової втрати

працевдатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості і в інших випадках, передбачених законом [7].

Відповідно до ст. 1-2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами. У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації [23].

Однією з особливостей соціального захисту військовослужбовців є те, що держава зобов'язана забезпечити максимальний рівень захисту не лише для військовослужбовців, але й для їх сімей. Це відрізняє такий соціальний захист від інших громадян і обумовлений особливостями конституційних прав і свобод, які вони зобов'язані захищати під час виконання свого обов'язку щодо захисту України. Ця ситуація створює ризики, від яких вони не можуть захистити себе самотійно, такі як бідність, хвороба, інвалідність і малозабезпеченість.

Верховна Рада України прийняла низку законів, які визнають соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей, який є особливо важливим аспектом державної політики, зокрема:

– пріоритетне місце серед цих законів належить Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», який заріпив права та гарантії для цієї категорії громадян [7];

– Закон України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» надає ветеранам війни особливий статус і визнає їх внесок у оборону країни, а також встановлює пільги та компенсації, які спрямовані на поліпшення їх благополуччя [16];

– Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» створює механізми для надання допомоги

учасникам бойових дій та інвалідам війни, включаючи фінансову підтримку, медичний догляд та інші види соціального захисту;

– Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» визначає правила та умови надання пенсійних виплат для тих, хто завершив військову службу та інших груп громадян [53].

Ці закони України є важливими інструментами соціального захисту військовослужбовців та ветеранів війни, сприяючи регулюванню їх матеріальних умов і прав. Закріплені в них ініціативи підкреслюють значущість повного та всеосяжного соціального захисту для цих груп, а також свідчать про позитивний крок у напрямку підтримки тих, хто ризикує своїм життям за безпеку та свободу України.

У частині соціального захисту членів родин військовослужбовців, які служили за викликом або строкову службу, включаючи офіцерський склад, то вони користуються пільгами при працевлаштуванні та утриманні робочого місця під час скорочення працівників. Крім цього, їм надається можливість першочергового навчання для підвищення кваліфікації, професійної підготовки та перепідготовки з відсутністю від робочого процесу, а також отримання середньої заробітної плати під час навчання.

Сім'ям загиблих військовослужбовців, визначених у вищезазначеному законі, надається одноразова грошова допомога у розмірі 15 000 000 гривень, розподілена рівними частками між всіма отримувачами згідно зі статтею 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей», включаючи членів сім'ї, батьків та утриманців. Якщо сім'я загиблої особи має право одночасно на отримання цієї одноразової грошової допомоги, яку передбачено цією постановою, і одноразової грошової допомоги або компенсаційної виплати, встановленої іншими актами законодавства, то вони можуть обрати одну з цих виплат для отримання.

Державне гарантування соціального захисту військовослужбовців також передбачає й інші форми соціальної підтримки для учасників бойових дій та їм рівних, спрямовані на полегшення їх інтеграції до цивільного життя та підтримку

після військової служби, такі як психологічна та соціальна підтримка, професійна реабілітація, допомога у створенні власного бізнесу, фінансова підтримка та правова допомога.

Зупинимося на особливостях державного гарантування соціального захисту військовослужбовців в частині окремих пільг для військовослужбовців, зокрема тих, які стосуються державного забезпечення військовослужбовців житловими приміщеннями або, за їх бажанням, грошовою компенсацією відповідно до норм та вимог, встановлених Житловим кодексом України та іншими законами.

Так, військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі протягом 20 років і більше, а також членам їх сімей може надаватися жила приміщення для постійного проживання або грошова компенсація за нього, вибір залежить від їх бажання. Такі жилі приміщення або грошова компенсація можуть видаватися їм один раз під час проходження військової служби, за умови, що вони не користувались правом на безоплатну приватизацію житла.

З метою поліпшення житлових умов, житлові приміщення можуть бути надані сім'ям військовослужбовців, які загинули, померли або зникли безвісти під час військової служби, на території, де мешкають громадяни, які потребують поліпшення житлових умов. У випадку смерті особи, яка була звільнена зі служби в запас або у відставку з урахуванням відповідних підстав і мала право на пріоритетне (позачергове) отримання житла згідно із законодавством, її сім'я зберігає право на отримання житла відповідно до того ж порядку.

Військовослужбовці з вислугою років на військовій службі принаймні 17 років і, які потребують поліпшення житлових умов, мають право на одержання земельної ділянки для будівництва житлового будинку та інших господарських споруд в населених пунктах, де вони вибрали проживати, відповідно до встановленого порядку. Місцеві органи самоврядування мають забезпечувати надання земельних ділянок і надавати допомогу у будівництві житла військовослужбовцям, їх батькам та членам сімей, військовослужбовцям, які загинули, померли або зникли безвісти під час військової служби, а також

особам, які стали інвалідами під час військової служби і бажають будувати власний житловий будинок.

Військовослужбовці з вислугою років на військовій службі протягом 20 років і більше та, які потребують поліпшення житлових умов, мають право отримувати кредити на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного житлового будинку (квартири) з відшкодуванням загальної суми та відсоткових ставок за рахунок коштів, виділених у державному бюджеті для підтримки Збройних Сил України, Служби безпеки України та інших створених відповідно до законодавства військових формувань. Такий кредит надається військовослужбовцям лише один раз протягом всього періоду їхньої військової служби. Порядок та умови отримання кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного житлового будинку (квартири) визначаються Кабінетом Міністрів України.

Для забезпечення охорони здоров'я військовослужбовців важливим є створення сприятливих санітарно-гігієнічних умов та впровадженні системи заходів для обмеження небезпечних факторів військової служби. Ці заходи реалізуються через взаємодію командирів (начальників) із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, враховуючи специфіку та екологічну ситуацію. Ключову роль у збереженні та зміцненні здоров'я військовослужбовців відіграють командири, які відповідають за забезпечення безпеки під час навчань, інших заходів бойової підготовки, а також в експлуатації озброєння і військової техніки, виконання інших обов'язків військової служби.

Важливо відзначити, що військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти мають право на безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я, проходження щорічного медичного огляду та лікувально-профілактичних заходів. Також особи, постраждалі від Чорнобильської катастрофи, отримують відповідну медичну допомогу та санаторно-курортне лікування.

Система психологічної та медико-психологічної реабілітації осіб, які взяли участь у бойових діях чи перебували в екстремальних умовах, визначається у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду, згідно з регламентом, встановленим Кабінетом Міністрів України.

Надання медичної допомоги членам сімей військовослужбовців, які не проживають в зоні дії державних або комунальних закладів охорони здоров'я, є ще однією важливою складовою забезпечення охорони здоров'я. Також члени сімей осіб, які вийшли у запас або у відставку, мають право на медичне обслуговування у закладах Міністерства оборони України та інших військових формувань відповідно до встановлених умов.

Законодавство гарантує військовослужбовцям право на отримання освіти, включаючи післядипломну, у військових навчальних закладах та відповідних підрозділах для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Військовослужбовцям, які вступають на військову службу за контрактом, як офіцери, після отримання базової або повної вищої освіти за державним замовленням, дозволяється здобувати освіту в інших вищих навчальних закладах без відриву від служби. Це можливо після завершення строку служби, еквівалентного часу їх навчання для отримання попередньої вищої освіти. Діти військовослужбовців мають право на переваги при здобутті місць в загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах і дитячих оздоровчих таборах, незалежно від їх форми власності та розташування в місці проживання.

Стосовно осіб, у яких один з батьків (або усиновлювачів) був військовослужбовцем і загинув або був оголошений судом безвісно відсутнім під час виконання військової служби, то їм надається право на безконкурсний вступ за обраною спеціальністю до державних та комунальних вищих навчальних закладів України протягом трьох років після завершення загальної середньої освіти, і це фінансується з державного та місцевих бюджетів.

Військовослужбовцям також гарантується право на безкоштовний проїзд такими видами транспорту, як залізничний, повітряний, водний та автомобільний (крім таксі) в таких випадках:

- у відрядженнях;
- під час відпустки в межах України;
- при переведенні на нове місце проходження військової служби або у зв'язку з передислокацією військової частини;
- для подорожі до місця проживання, обраного при звільненні з військової служби в межах України.

Члени сімей військовослужбовців (за винятком військовослужбовців строкової військової служби) мають право на безоплатний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним транспортом (крім таксі) у таких випадках:

- з місця проживання до місця проходження військової служби військовослужбовця через його переведення;
- під час відпустки військовослужбовця в межах України;
- при звільненні військовослужбовця з військової служби, а також у випадку загибелі (смерті) військовослужбовця – до місця проживання, обраного в межах України.

Військовослужбовці, які стали особами з інвалідністю внаслідок бойових дій, учасники бойових дій та особи, які прирівнюються до них, а також батьки військовослужбовців, які загинули, померли або пропали безвісті під час проходження військової служби, мають право на безкоштовний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі) в межах адміністративного району свого проживання, а також на залізничний і водний транспорт приміського сполучення і автобуси приміських маршрутів, якщо вони пред'являють посвідчення встановленого зразка. Крім того, у випадку впровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду, вони також можуть скористатися електронним квитком, який надається безкоштовно. Зазначені особи також мають право на 50% знижку при користуванні міжміським залізничним, повітряним, водним та автомобільним транспортом, відповідно до чинного законодавства.

Пільги, надаються за умови, що розмір середньомісячного загального доходу сім'ї на одну особу протягом попередніх шести місяців не перевищує рівня доходу, що надає право на податкову соціальну пільгу, відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України. Ці пільги надаються військовослужбовцям і їх сім'ям за умови, що загальні доходи сім'ї на одну особу за останні шість місяців не перевищують трьох прожиткових мінімумів.

Пільги на поховання спрощують фінансові труднощі, пов'язані з погребенням військовослужбовців.

Комунальні пільги можуть включати зниження тарифів на комунальні послуги, щоб зменшити фінансові навантаження на родини військовослужбовців.

В умовах воєнного стану система надання соціального захисту військовослужбовців та їх сімей зазнала змін. Наприклад, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» протягом воєнного стану для військовослужбовців передбачено додаткову винагороду в розмірі 30 000 гривень щомісячно. Ця винагорода також надається окремим категоріям співробітників правоохоронних органів та інших державних органів сектору безпеки та оборони. Для військовослужбовців, які безпосередньо беруть участь у бойових діях та забезпечують національну безпеку і оборону, ця винагорода може збільшуватися до 100 000 гривень на місяць пропорційно до часу участі у таких діях і заходах [54].

Загалом держава надає значні гарантії соціального та правового захисту військовослужбовців та їх сімей під час воєнного стану. Однак залишаються питання, що потребують роз'яснення, щодо певних аспектів цих гарантій після закінчення воєнного стану та демобілізації військовослужбовців. Наприклад, важливим питанням, яке потребує вирішення є визначення, які конкретні механізми і програми доступні для ветеранів війни після закінчення служби, як

можна підтримати їх соціальну та професійну реінтеграцію у цивільне життя, та які гарантії діють для їх сімей у подальших життєвих ситуаціях.

Серед проблем, які потребують вирішення для належної реалізації наданих на державному рівні гарантій соціального захисту військовослужбовців, слід виділити забезпечення доступності та зрозумілості інформації про наявні соціальні пільги та права ветеранів для всіх військовослужбовців та членів їх сімей, щоб уникнути непорозумінь та надмірної бюрократії у процесі отримання допомоги. До інших питань, які потребують уваги, входять питання створення можливостей для подальшого професійного навчання ветеранів, підтримки у пошуку роботи після служби, та психологічної підтримки для подолання подружніх викликів і стресу. Вирішення цих аспектів допоможе забезпечити повноцінну соціальну та професійну реінтеграцію ветеранів та підтримку їхніх сімей у мирний час після закінчення воєнного стану.

Крім названих механізмів підтримки військовослужбовців і членів їх сімей, важливим є розвиток і реалізація соціальних програм, які потребують спільних зусиль держави, громадських організацій та громадянського суспільства. Співпраця цих сторін відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності та успішності соціального захисту військовослужбовців і ветеранів війни.

Суспільна підтримка та визнання внеску військовослужбовців і ветеранів є важливим аспектом цього процесу. Ця підтримка може виражатися у волонтерській допомозі, участі у благодійних ініціативах, а також в розповсюдженні інформації про їх потреби та досягнення. Держава, громадські організації і кожен громадянин можуть спільно працювати над тим, щоб забезпечити військовослужбовцям і ветеранам війни повне і гідне відновлення після військової служби та підтримку на шляху до їхнього нового життя в цивільному суспільстві.

Таким чином, військовослужбовцям і членам їх сімей гарантовано соціальних захист і соціальне забезпечення, зокрема через право на соціальні послуги, що спрямовані на полегшення їх адаптації та успішного повернення до

цивільного життя. Ці послуги включають в себе соціальну адаптацію, професійну реабілітацію та орієнтацію на вибір професійного навчання. Крім цього, військовослужбовцям надається можливість отримати первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації, щоб забезпечити їх успішну інтеграцію в цивільне суспільство та подальший кар'єрний розвиток.

Отже, особливості державного гарантування соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні визначаються складною динамікою сучасних викликів та потреб в аспекті забезпечення обороноздатності держави. Здійснення ефективного соціального захисту є важливою складовою державної політики, спрямованої на підтримку осіб, які віддають перевагу службі в збройних силах на користь вітчизни.

Українська система соціального захисту військовослужбовців відзначається комплексним підходом, який передбачає надання різноманітних пільг та підтримки. Військовослужбовці мають право на соціальні гарантії у сферах житлового обслуговування, медичного забезпечення, освіти та інших важливих аспектах.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну підкреслює актуальність соціального захисту військовослужбовців, зокрема в контексті забезпечення гідного життя та безпеки тих, хто служить в Збройних силах для вітчизни. Програми та підходи, спрямовані на покращення умов життя військовослужбовців, включаючи житлове обслуговування, медичне забезпечення та психологічну підтримку, є ключовими для їх повноцінної інтеграції в мирному середовищі.

На особливу увагу заслуговують проблеми соціального захисту родин військовослужбовців, оскільки вони можуть потребувати особливої уваги та підтримки в умовах втрати чи інвалідності близького. Належне впровадження та покращення підтримки сімей загиблих та постраждалих військовослужбовців завдяки розробленим і прийнятим програмам на різному рівні, є важливим напрямом для збереження не лише обороноздатності країни, але й благополуччя

та здоров'я тих, хто забезпечує обороноздатність України. У цілому вдосконалення системи соціального захисту військовослужбовців та їх сімей розглядається як стратегічно важливий напрям щодо підтримки та визнання їх внеску у відновлення миру та стабільності в Україні.

РОЗДІЛ 2

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

2.1. Специфіка державного соціального забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО

Соціальний захист військовослужбовців та передбачені на державному рівні соціальні гарантії у формі достатнього матеріального та фінансового забезпечення є важливим чинником для ефективного функціонування збройних сил будь-якої країни. Систему забезпечення соціального захисту військовослужбовців можна розглядати як комплекс соціальних, правових, економічних і психологічних складових, які закріплені в законодавстві та реалізуються через ефективний механізм політики в цій сфері. Основна мета соціального захисту в досліджуваній сфері полягає в створенні умов, які спрямовані на зменшення впливу негативних факторів, пов'язаних із військовою службою, або на їх компенсацію. Тому важливим є зверення уваги на відповідне міжнародно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців.

Загалом до ключових міжнародно-правових актів, що регулюють соціальний захист військовослужбовців, відносяться такі: Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; Факультативний протокол до міжнародного пакту про громадянські і політичні права; Конвенція про захист прав людини й основних свобод та інші. У цих та інших міжнародних документах містяться норми, які визначають права військовослужбовців, а також засади соціального захисту осіб, у тому числі військовослужбовців.

У сучасних умовах особливо важливим є міжнародно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців під час бойових дій. Деякі ключові акти, які стосуються цього питання, розміщені в таких документах: Женевській конвенції про поліпшення участі поранених і хворих у діючій армії,

Женевській конвенцію про поліпшення участі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, Женевській конвенції про поводження з військовополоненими, Римському статуті міжнародного кримінального суду тощо.

Міжнародна спільнота визнає і поважає ті держави, які проявляють бажання та здатність забезпечити належні гарантії для військовослужбовців, оскільки вони відповідають за захист основних національних інтересів та пріоритетів держави. Забезпечення військових та їх сімей достойним матеріальним і фінансовим статусом є основним пріоритетом для країн НАТО, до членства в якому Україна прагне долучитися.

Аналіз міжнародного досвіду у забезпеченні соціальних гарантій військовослужбовців підтверджує, що відмінно впроваджена система гарантованих виплат у США та країнах НАТО сприяє покращенню життя військовослужбовців та їх родин. Ця система забезпечення допомагає стимулювати розвиток військової кар'єри, зберігає військовослужбовців та забезпечує їх соціальну і економічну стабільність [18 с. 135].

У збройних силах країн НАТО особливу увагу приділяють молодшим командирам. Для стимулювання служби осіб, які знаходяться у віковій групі з великим досвідом та високим рівнем підготовки, але не мають відповідної освіти для отримання офіцерського звання, передбачено практично однаковий рівень базових окладів з офіцерами від молодшого лейтенанта до капітана.

Окрім грошового забезпечення, військовослужбовці також користуються соціальними пільгами у формі податкових пільг. Наприклад, військовослужбовці Збройних Сил США сплачують федеральний податок та податок відповідно до Закону про соціальне страхування, так само, як цивільні працівники. Але вони мають значні пільги, такі як відсутність оподаткування продовольчих надбавок, житлових вигод, матеріального забезпечення та додаткових виплат для тих військовослужбовців, які проживають окремо від сім'ї. Другий вид податку застосовується лише до основного окладу, і загальна сума оподаткування обмежена на рівні 48 тисяч доларів на рік. Компенсації військовослужбовцям,

які проходять службу за кордоном, не оподатковуються. Ці податкові пільги істотно підвищують чистий дохід військовослужбовців.

Аналіз матеріального забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО дозволяє виділити п'ять ключових складових цього забезпечення. Цю структуру можна ілюструвати схематично на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Система матеріального забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО

Країни НАТО вдало комбінують різні підходи до забезпечення військовослужбовців, враховуючи їх потреби та умови служби. Регулярні фінансові виплати, спеціальні стимулюючі виплати та компенсаційні виплати доповнюються пільгами для військовослужбовців та їх сімей. Ця різноманітність в підходах дозволяє кожній країні враховувати свої унікальні умови та потреби військовослужбовців [19 с. 131].

Міжнародний досвід демонструє, що ефективне соціальне забезпечення військовослужбовців може сприяти підвищенню їх морального стану, забезпечити безпеку та стабільність в суспільстві, що є важливим аспектом у забезпеченні обороноздатності країни. Важливо відзначити, що в усіх країнах НАТО існує постійне підвищення грошового забезпечення та пенсій для військовослужбовців через інфляцію та зростання вартості життя. Крім цього, розміри пенсій регулярно переглядаються, враховуючи зміни в грошовому забезпеченні військовослужбовців і цінові політиці держави [20 с. 225].

У країнах НАТО прямі виплати проводяться у формі грошей і надання продуктів харчування. Спеціальні виплати із заохочувального фонду призначені для окремих категорій військовослужбовців, які працюють в умовах, які вважаються екстремальними або особливими [19 с. 133]. У деяких країнах НАТО існує більше 33 різновидів таких виплат [18 с. 135]. Компенсаційні виплати призначені для покриття несподіваних витрат, таких як зміна місця роботи або високі ціни на житло у певних регіонах та інші аналогічні ситуації. Пільги для військовослужбовців включають безкоштовне медичне обслуговування та різні види страхування. Крім цього, існують пільги, які стосуються освіти та спеціалізованих магазинів, де військовослужбовці та їх сім'ї можуть придбавати продовольчі та промислові товари за пільговими умовами. Пільги для членів сімей військовослужбовців включають широкий спектр соціальних програм, в тому числі можливість отримати переваги при працевлаштуванні. Загалом, соціальне забезпечення військовослужбовців та їх сімей передбачає низку заходів, включаючи забезпечення житлом [19 с. 133].

Досвід окремих країн НАТО слугує важливим джерелом позитивного досвіду для вдосконалення системи соціального захисту військовослужбовців та ветеранів війни в Україні. Високий рівень соціальних гарантій для військовослужбовців важливою метою діяльності будь-якої держави, оскільки він сприяє суспільному добробуту. Так, система грошового забезпечення військовослужбовців у країнах НАТО є однією з найбільш розвинутих і відкритих для суспільства. У цих країнах існують гарантовані соціальні виплати

військовослужбовцям, які включають в себе основні оклади, додаткові виплати і надбавки, житлові надбавки, одноразові виплати при звільненні і багато інших компонентів.

Важливо додати, що податкові пільги є значущою складовою системи соціального захисту військовослужбовців та їх сімей. У США, не дивлячись на складність системи оподаткування, військовослужбовцям надається низка пільг, які допомагають розширити їхні чисті доходи. Зокрема, ці пільги включають звільнення від оподаткування продовольчих надбавок, житлових доплат, речового забезпечення та компенсаційних виплат. Це сприяє забезпеченню соціального добробуту військовослужбовців та їхніх сімей. Також слід зазначити, що система соціального забезпечення в країнах НАТО орієнтована на декілька основних напрямів. Прямі виплати, які регулярно надаються, включають: грошове забезпечення, надання житлових умов та виділення продовольчих товарів. Це означає, що в цих країнах прямі виплати здійснюються у грошовій формі та виділенні харчів. Спеціальні заохочувальні виплати призначені для військовослужбовців, які працюють в умовах, що вимагають особливих навичок і зусиль, наприклад, на підводних човнах або в екстремальних погодних умовах. Ці виплати стимулюють військовослужбовців працювати в таких складних умовах і роблять цю професію більш привабливою.

Компенсаційні виплати призначені для покриття непередбачуваних витрат, таких як зміна місця служби або високі вартості проживання в певних регіонах. Наприклад, в країнах НАТО ці виплати забезпечують витрати на пересування військовослужбовців та їхніх сімей на нові місця служби. В США військовослужбовцям і їх сім'ям надається 50% знижка на авіаквитки комерційних авіаліній, автобуси та залізничний транспорт, а також знижки на проживання в готелях та автомобільний транспорт на території країни. Пільги для військовослужбовців також включають безкоштовне медичне обслуговування і різні види страхування, з фокусом на принцип прикріплення сімей до постійного сімейного лікаря. Така підтримка допомагає забезпечити безпеку та добробут військовослужбовців та їхніх сімей у всіх аспектах життя.

Військовослужбовці Збройних Сил Італії підлягають системі страхового захисту. У разі поранення, що привело до інвалідності, військовослужбовці оцінюються спеціальним комітетом за низкою критеріїв, що визначають відсоток інвалідності. Також розглядається біологічне ушкодження та моральна шкода. Ступінь комплексної інвалідності не може перевищувати 100% і обчислюється як сума відсотків біологічного ушкодження, моральної шкоди та різниці між постійною інвалідністю та біологічним ушкодженням.

Військовослужбовці, які отримали поранення, мають можливість вибору з таких варіантів: після реабілітації отримати пенсію по інвалідності, що гарантує соціальний захист; продовжувати службу з повним обсягом завдань, демонструючи свій професійний внесок; або служити з обмеженнями до досягнення пенсійного віку, забезпечуючи власну соціальну безпеку та стабільність. Вибір залежить від індивідуальних обставин та переваг кожного військовослужбовця. Розміри додаткових виплат визначаються залежно від ступеня інвалідності і виплачуються після виходу на пенсію.

Важливо відзначити, що в Італії для забезпечення соціального захисту родичів загиблого військовослужбовця згідно із чинними нормами надається звичайне пенсійне забезпечення. Це виплачується вдові загиблого, дітям до 26 років, які навчаються та перебувають на утриманні батьків, або батькам, які досягли 65 років, або неодруженим братам і сестрам згідно із нормами італійського законодавства.

У Польщі діє система пільг для осіб зі статусом «ветеран» та «поранений ветеран». Ураховуючи участь Збройних Сил Польщі у міжнародних військових операціях, Міністерство національної оборони Польщі надає значну увагу забезпеченню морально-психологічного стану військовослужбовців під час підготовки до участі у бойових діях та після їх завершення. Основним законодавчим актом, який регулює соціальний захист інвалідів та їх сімей, є Закон Польської Республіки від 29 травня 1974 року «Про забезпечення військових і воєнних інвалідів та членів їх родин», із змінами. Цей закон визначає правила нарахування, розміру та отримання допомоги для військовослужбовців,

які стали інвалідами під час служби, а також для членів родин інвалідів та військовослужбовців, які загинули або пропали безвісти під час виконання службових обов'язків.

Згідно з останніми змінами, військова частина бере на себе організацію поховань та витрати, пов'язані з цим, і виділяє кошти, які становлять до п'яти розмірів мінімального розміру грошового утримання на поховання. Також встановлено новий порядок компенсації родинам померлих військовослужбовців та встановлено максимальну суму на поховання у розмірі до 12 500 польських злотих.

Соціальна та професійна адаптація військовослужбовців, які звільняються, і осіб, звільнених зі служби, регулюється Законом Польщі від 22 вересня 2003 року «Про проходження військової служби військовослужбовцями за контрактом». Додаткові вказівки з цього питання містяться у розпорядженні Міністра національної оборони Польщі від 13 червня 2011 року.

В Естонії прийнято Закон «Про військовий обов'язок», який включає такі особливості. По-перше, кадровим військовослужбовцям надається допомога у формі квартирних і столових грошей, розміри і порядок виплат яких встановлюються Урядом Республіки. Ця допомога не враховується у грошовому забезпеченні військовослужбовців. По-друге, плата за навчання в цивільних навчальних закладах для військовослужбовців, відправлених на навчання командувачем Оборонних військ, компенсується державою в розмірах і порядку, встановлених Урядом Республіки. По-третє, у випадку загибелі або непрацездатності військовослужбовця під час виконання службових обов'язків передбачено такі заходи:

– держава надає одноразову допомогу дітям, батькам, вдовам військовослужбовця, який загинув у зв'язку з виконанням службових обов'язків, і іншим особам, які перебували на утриманні загиблого, в розмірі заробітної плати загиблого за десять років;

– держава бере на себе організацію похорону військовослужбовця, який загинув або помер у зв'язку з виконанням службових обов'язків, та покриває витрати на цей захід;

– військовослужбовцю, який став інвалідом через каліцтво або захворювання, отримане під час виконання службових обов'язків, надається одноразова допомога в розмірі від 10% до 100% від його заробітної плати протягом від шести місяців до семи років.

Розглянутий досвід країн НАТО може послужити важливим джерелом інсайтів для розвитку ефективної системи соціального захисту в Україні, яка б одночасно віддзеркалювала потреби та інтереси військовослужбовців і сприяла підвищенню їх мотивації служити в Збройних Силах. Проведене дослідження зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців допомогло відокремити ключові компоненти та особливості цієї системи у країнах НАТО. Позитивний досвід країн НАТО, який можна використати в Україні включає таке:

– розвинені системи пенсійного забезпечення для військовослужбовців, що включають різні види пенсій та компенсацій для ветеранів;

– професійна реабілітація та навчання має велике значення, тому значна увага приділяється підтримці військових у плані професійної перепідготовки та навчання для після службової кар'єри;

– забезпечення підтримки у психологічній адаптації та подоланні стресу, пов'язаного із службою, є важливим аспектом догляду за військовослужбовцями та ветеранами;

– сім'ї військовослужбовців користуються підтримкою у багатьох аспектах, включаючи доступ до медичної допомоги, освіти та житлової підтримки;

– деякі країни надають можливість отримання житла ветеранам та їх сім'ям за пільговими умовами;

– забезпечення соціальної інтеграції ветеранів та їх сімей у цивільне життя, включаючи підтримку в пошуку роботи та освіти, є важливим напрямом державної політики країн НАТО.

Для покращення соціального становища військовослужбовців в Україні та збільшення їх зацікавленості у військовій службі, необхідне удосконалення системи соціального захисту з врахуванням досвіду країн НАТО. Однією з ключових стратегій може бути перехід від компенсаторного підходу до мотиваційного, де військовослужбовці отримують конкретні переваги та стимули за власний вибір служити у Збройних Силах. Такі стимули можуть включати фінансові пільги, можливості отримання освіти, підвищення кваліфікації та інші соціальні пільги, які б зробили військову службу більш привабливою для молоді. Паралельно до цього, реформа системи соціального захисту військовослужбовців має включати удосконалення у сферах медичної допомоги, житлового будівництва, психологічної підтримки та інших аспектів, які покращать якість життя військовослужбовців та їх сімей.

Аналіз зарубіжного досвіду засвідчив, що у розвинених країнах світу соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей забезпечуються шляхом комплексної взаємодії в різних сферах, що забезпечують гідні умови життєдіяльності та якісне виконання їх обов'язків. На жаль, в українській практиці, навіть при наявності законодавчого наділення військовослужбовців державним особливим соціальним статусом та різними правами, пільгами та гарантіями, система не в змозі забезпечити їх повну реалізацію через відсутність необхідної економічної бази, достатніх фінансових ресурсів та чіткого механізму реалізації цих гарантій і пільг. Вимагаючи при цьому від військовослужбовців повного та якісного виконання їх обов'язків.

Необхідність реформування системи соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України підкреслюється, і це повинно ґрунтуватися на успішному досвіді країн Західної Європи та США, враховуючи глибокі правові та історичні дослідження. Передбачається, що реформи мають відповідати українським реаліям та сучасним вимогам. Навіть у період

широкомасштабної війни в Україні, коли реалізується оборонна реформа за стандартами НАТО, важливість системи соціального захисту військовослужбовців підкреслюється, оскільки вона повинна сприяти їх мотивації до якісного виконання службових завдань.

Отже, соціальне забезпечення українських військовослужбовців повинно наближатися до міжнародних стандартів країн НАТО, членства в якому Україна прагне. Ефективність соціального захисту буде виявлятися в покращенні ситуації, якщо держава розглядає його як прямий обов'язок перед військовослужбовцями у задоволенні законодавчо визначених потреб цих осіб, обумовлених особливостями їх соціально-правового стану.

2.2. Реалізація державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні

Дослідження соціального захисту військовослужбовців та їх підтримки в Україні має важливу актуальність і відзначається у зв'язку з сучасними викликами і завданнями перед країною. Соціальний захист військовослужбовців стосується не лише їх фізичного і психологічного стану, але також визначається рівнем їх соціальної інтеграції та якістю підтримки, яку вони отримують після завершення військової служби. Соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей став важливою складовою для зміцнення морально-психологічного стану особового складу Збройних сил України, сприяючи при цьому підвищенню їх боєготовності та боєздатності.

На початку XXI століття соціальна політика в Збройних силах України визначалася, як діяльність органів військового управління, спрямована на розвиток та управління соціальною складовою Збройних сил України з метою задоволення соціальних потреб та інтересів військовослужбовців, членів їх сімей, працівників Збройних сил України, а також на підтримку, захист та соціальну реабілітацію військовослужбовців та осіб, які звільнені зі Збройних сил України [23]. Соціальна політика в Збройних силах України стала складовою

політики держави і будувалася відповідно до чинного законодавства України та відповідних принципів, стандартів та нормативів, визначених державою.

Соціальний захист військовослужбовців та їх сімей є важливим аспектом нашої соціальної системи, і включає в себе надання соціальної допомоги, пільг і компенсацій відповідно до чинного законодавства. Ці заходи спрямовані на забезпечення належних умов і підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, включаючи військовослужбовців та члени їх сімей, з метою забезпечення їх гідності та покращення якості життя.

Реалізація принципів та основних напрямків соціальної політики виконується через спеціальні програми, які передбачають підтримку осіб, що опинилися в уразливому стані. Ці програми охоплюють різні сфери соціального захисту, включаючи медичне обслуговування, освіту, житлові умови, професійну реабілітацію та інші аспекти. Це сприяє повноцінній інтеграції цих осіб в суспільство та збереженню їх благополуччя.

Співробітництво з різними органами та установами спрямоване на координацію зусиль та ресурсів для забезпечення ефективного соціального захисту. Воно включає в себе співпрацю з міністерствами, відомствами, місцевими органами влади та громадськими організаціями з метою надання комплексної допомоги та підтримки особам, які цього потребують. Такий синергетичний підхід допомагає максимізувати результати у сфері соціального захисту та підвищувати якість надання соціальних послуг для військовослужбовців та їх сімей.

Загальна мета цих заходів – забезпечити військовослужбовцям та їх сім'ям адекватний рівень соціального захисту, щоб вони могли успішно інтегруватися в суспільство та подолати складні життєві обставини. Реалізація соціальної політики щодо військовослужбовців в Україні здійснюється за такими напрямами:

– нормативно-правовий напрям, обумовлений правовими засадами і стандартами соціальної політики, які реалізуються через систему соціальних

стандартів та соціальний бюджет, який входить до складу державного та місцевих бюджетів;

– економічний напрям спрямований на розвиток національного ринку споживчих товарів і послуг, а також захист вітчизняних виробників, щоб забезпечити економічну стабільність та підтримку громадян;

– соціально-політичний напрям, який включає систему тристороннього соціального партнерства та залучення політичних партій і громадських об'єднань до реалізації соціальних програм, що сприяє широкому співробітництву та партнерству для покращення умов життя військовослужбовців та їх сімей.

У системі суб'єктів реалізації соціальної політики щодо військовослужбовців слід виділити такі органи, як: Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних сил України, інші військові управління. Вони відповідають за розробку та реалізацію соціальної політики в Збройних силах України та виконання конкретних завдань.

Так, Головне управління виховної роботи Міністерства оборони України відіграє ключову роль у впровадженні Концепції соціальної політики. Починаючи з жовтня 2003 року, була розпочата фундаментальна реформа існуючої системи виховної роботи з метою поліпшення умов життя військовослужбовців та їх сімей. Ця історична реформа спрямована на розвиток більш ефективних і комплексних програм підтримки та соціального захисту для наших захисників та їх рідних. Нова система розроблена з метою забезпечити військовослужбовцям та їх сім'ям належну увагу, гідність та підтримку, щоб вони могли успішно впоратися з викликами, які ставляться перед ними у зв'язку з військовою службою та життям поза нею.

Загальний огляд і вивчення системи соціального захисту військовослужбовців та їх підтримки в Україні передбачають оцінку різних важливих аспектів, таких як медична допомога, психологічна підтримка, освіта та навчання, соціальні виплати та компенсації, програми будівництва житла, професійна перекваліфікація та підтримка зайнятості. Кожен з цих аспектів

потребує ретельного аналізу та вдосконалення для забезпечення ефективної підтримки військовослужбовців та їхніх сімей. Розглянемо кожен аспект окремо.

По-перше, це медична допомога, яка для військовослужбовців є надвичайно важливою та критичною з метою досягнення для їх благополуччя та ефективної служби. Оцінка доступності та якості медичної допомоги включає декілька значущих аспектів:

- доступність медичних послуг, яке швидкий та зручний доступ до медичної допомоги має вирішальне значення для військовослужбовців, особливо в умовах конфлікту, він включає час очікування на прийом до лікаря, діагностику та лікування;

- якість медичного обслуговування включає в себе оцінку якості та ефективності наданої медичної допомоги, професіоналізм медичного персоналу, наявність сучасного обладнання та дотримання високих стандартів медичної практики;

- лікування стосується етапу після отримання поранень або травм у зоні конфлікту, подальша якісна реабілітація є ключовою для повернення військовослужбовців до повноцінного життя та служби.

Покращення системи медичного обслуговування є невід'ємним етапом у забезпеченні відповідних стандартів медичної допомоги для військовослужбовців. Цей процес включає в себе не лише аналіз ініціатив та програм, спрямованих на підвищення якості та доступності медичної допомоги, але й постійне удосконалення умов в військових медичних закладах та підвищення кваліфікації медичного персоналу. Удосконалення умов в медичних закладах включає модернізацію медичного обладнання, забезпечення необхідними ліками та матеріалами, а також створення комфортних умов для пацієнтів. Медичні заклади повинні бути підготовлені до надання різних видів медичної допомоги, включаючи екстрену медицину, хірургічні втручання та реабілітаційні послуги.

Важливим аспектом є також підвищення кваліфікації медичного персоналу. Медичні працівники повинні постійно оновлювати свої знання та

навички, вивчати сучасні методи діагностики та лікування, а також навчатися спілкуванню з військовослужбовцями, які можуть потребувати особливої психологічної підтримки. Загальна мета цих заходів полягає в забезпеченні того, що військовослужбовці отримують доступ до найкращої медичної допомоги в будь-який момент, що сприяє їх фізичному і психологічному благополуччю та готовності до служби. Це важливий внесок у загальний успіх системи національної оборони.

По-друге, це психологічна підтримка, яка відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні їх фізичного та психічного здоров'я під час служби і після її завершення. Цей аспект військової служби стає особливо актуальним у контексті військових конфліктів, стресових ситуацій і викликів, які військовослужбовці зустрічають на шляху своєї служби.

Психологічна підтримка включає п'ять основних напрямів:

1. Попередження стресових ситуацій, коли психологи спільно з командирами та військовими лікарями повинні розробити програми та заходи для попередження стресових ситуацій серед військовослужбовців, особливо під час воєнного конфлікту. Це можуть бути зокрема тренування, підвищення військової майстерності та управління стресом.

2. Психологічна підготовка, за якої психологи працюють з військовослужбовцями над їхньою психологічною стійкістю, навчаючи їх ефективно реагувати на стресові ситуації та пристосовуватися до нових умов служби.

3. Допомога в управлінні травмами, коли психологи надають допомогу військовослужбовцям, які стали свідками подій або стали жертвами травматичних подій, допомагаючи їм подолати травматичний стрес та посттравматичний стресовий синдром.

4. Психологічна допомога військовослужбовцям та їх сім'ям, за якої психологи працюють із військовослужбовцями, які пережили стресові події або втрати поблизу, а також надають підтримку їхнім сім'ям, допомагаючи їм управляти емоційними труднощами та адаптуватися до нових умов.

5. Розвиток психологічної стійкості передбачає сприяння психологів розвитку психологічної стійкості військовослужбовців, щоб вони могли краще справлятися зі стресом та труднощами в житті і під час служби.

Використання такого комплексу допомагає показати, що психологічна підтримка є якісною, доступною і ефективною, сприяє психологічному благополуччю військовослужбовців та їх сімей. Розуміння та врахування цих факторів важливі для створення інтегрованих програм, які забезпечують ветеранів та активних військовослужбовців комплексною допомогою, налаштованою на їх потреби та реалізованою професійними фахівцями.

Психологічна та медична підтримка є необхідними складовими післявоєнного життя для ветеранів та їх сімей. Надання доступу до психологічної допомоги та медичного обслуговування спрямоване на подолання фізичних та емоційних травм, а також стресу, пов'язаного з військовою службою. Такі програми забезпечують ветеранів кваліфікованою допомогою та підтримкою для збереження їхнього фізичного та психічного здоров'я.

Важливо враховувати, що ветерани та їх сім'ї можуть стикатися з унікальними викликами, пов'язаними зі службою, і психологічна підтримка допомагає їм адаптуватися до цивільного життя та подолати можливі травми та стреси. Медична допомога, у свою чергу, гарантує ветеранам якісну медичну допомогу та доступ до лікування, необхідного для підтримання їхнього здоров'я.

Ці програми відображають наше зобов'язання піклуватися про тих, хто присвятив свою службу державі, і забезпечити їм підтримку та допомогу в подоланні будь-яких викликів, з якими вони можуть зіткнутися після завершення служби. Вони сприяють створенню безпечного середовища для ветеранів та активних військовослужбовців, де їм надається можливість відновлення і підтримки, щоб вони могли насолоджуватися повноцінним і щасливим життям.

По-третє, це освіта та навчання, які є невід'ємною складовою професійної підготовки і розвитку військових кадрів. Набуття нових знань і вмінь не тільки підвищує ефективність військової служби, але й забезпечує інтелектуальний і культурний розвиток особистості військовослужбовця. У зв'язку зі змінами в

сучасних конфліктах і загрозами, навчання військовослужбовців також охоплює питання кібербезпеки, гібридної війни, розвідки, медичного обслуговування на полі бою, та інші актуальні аспекти.

Навчання і освіта військовослужбовців відбуваються не тільки на початковому етапі служби, але і впродовж всієї кар'єри. Вони мають можливість проходити курси підвищення кваліфікації, брати участь у тренінгах і семінарах для постійного покращення своїх навичок та адаптації до нових технологічних та тактичних змін.

Крім цього, важливо враховувати, що освіта та навчання військовослужбовців повинні бути доступними і гнучкими. Можливість дистанційного навчання та використання сучасних технологій у військовій освіті можуть значно полегшити процес навчання, зокрема для тих, хто знаходиться на передовій або має сімейні обов'язки. Забезпечення військовослужбовців якісною освітою і навчанням сприяє підвищенню їх ефективності на службі, забезпечує безпеку та обороноздатність країни та підтримує їх інтелектуальний і професійний розвиток.

Упровадження заходів, які стосуються цієї сфери, включає оцінку можливостей отримання освіти та розвитку навичок для військовослужбовців, що передбачає таке:

- підтримка у здобутті вищої освіти, а саме доступність та можливість отримання вищої освіти для військовослужбовців, що може включати в себе військові академії, військові кафедри в університетах, або можливість отримання стипендій для навчання у вищих навчальних закладах;

- професійний розвиток, як оцінка наявних програм та можливостей для професійного розвитку військовослужбовців, включає підвищення кваліфікації та навчання для розвитку нових навичок, які можуть бути корисними, як під час служби, так і після її завершення;

- воєнна освіта та тренування для отримання якості воєнної освіти та тренування військовослужбовців є дуже важливими для підготовки військового контингенту до виконання їхніх обов'язків та забезпечення їх ефективності;

– соціальна підтримка для навчання може включати в себе фінансову допомогу, консультування та інші види підтримки.

Оцінка можливостей освіти та навчання для військовослужбовців сприяє підвищенню їх професійного рівня та можливостей для подальшого розвитку, що сприяє як їх особистій кар'єрі, так і загальній готовності військових сил до викликів сучасності.

По-четверте, соціальні виплати та компенсації, які є важливими засобами забезпечення соціального захисту та підтримки цих осіб. Вони спрямовані на забезпечення їх добробуту та враховують чотири напрями:

1. Фінансова підтримка військовослужбовців та їх сімей – це різні види виплат, такі як військові пенсії, допомога відшкодування втрати годувальника, пільги на житлово-комунальні послуги, матеріальна допомога та інші види виплат. Ці кошти допомагають покрити різні витрати та забезпечити фінансову стабільність.

2. Медична підтримка військовослужбовців та їх сімей – це доступ до безкоштовної медичної допомоги та лікування військовими госпіталями, що дуже важливо для забезпечення високого рівня медичного обслуговування та здоров'я цих осіб.

3. Важливою складовою є доступ до соціальних послуг та консультування. Військовослужбовці та члени їх сімей можуть отримувати психологічну підтримку, консультації з питань виховання дітей, юридичну допомогу та інші послуги, які сприяють покращенню їх соціального стану.

4. У межах програм соціального захисту також можуть надаватися інші види допомоги, такі як стипендії для навчання, програми професійного розвитку, та підтримка для ветеранів та їх сімей після закінчення служби.

До сучасних законодавчих ініціатив, які стосуються покращення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, слід віднести таке:

– підвищення військових пенсій та грошових компенсацій, а також поліпшення процедур для забезпечення адекватних пенсійних виплат та грошових компенсацій для військовослужбовців після завершення служби;

– забезпечення житлом шляхом упровадження програм житлового будівництва, які спрямовані на створення можливостей для військовослужбовців, їх сімей та ветеранів війни отримати житло за спеціальними умовами (включають іпотечне кредитування, житлові субсидії та інші пільгові фінансові можливості, що роблять доступ до житла більш доступним і зручним для цих груп населення, допомагають покращити життя тих, хто віддалено служив на благо нашої країни та її безпеки, або тих, хто пройшов важкі випробування на полі бою, що є важливим кроком у забезпеченні добробуту та підтримці наших захисників та їх родин);

– підтримка для дітей військовослужбовців через створення програм, які спрямовані на соціальну, освітню та психологічну підтримку дітей військовослужбовців;

– професійна перекваліфікація та підтримка після завершення служби, зважаючи на труднощі переходу до цивільного життя, що може бути викликом, тому наявність підтримки та можливостей для розвитку нових навичок допомагає військовослужбовцям перебороти ці труднощі й відновити свою професійну і особисту життєву рівновагу, зберегти їх самооцінку та відчуття корисності в суспільстві;

– соціальна реінтеграція та психологічна підтримка потрібна для соціальної реінтеграції військовослужбовців у цивільне життя та надання психологічної підтримки для подолання можливих стресів та травм, пов'язаних із військовою службою.

Такі ініціативи спрямовані на поліпшення соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей і відзначаються визнанням їх важливого внеску в забезпечення безпеки та оборони держави. Ці заходи віддзеркалюють наше розуміння ключової ролі, яку військовослужбовці виконують у захисті країни, і вказують на нашу необхідну відповідальність перед ними та їхніми родинами у сприянні успішній інтеграції в громадське життя.

Дані програми відіграє важливу роль у постійному вдосконаленні системи соціальної підтримки військовослужбовців та ветеранів, надаючи можливість

об'єктивно оцінити їх ефективність та результативність, що дозволяє обґрунтовано вирішувати питання вдосконалення програм та їх адаптації до потреб військових та ветеранів.

Однією з ключових складових національної безпеки України є гарантування соціального захисту та створення сприятливих умов для адаптації військовослужбовців до цивільного життя після захисту суверенітету та територіальної цілісності країни. Головною метою цих заходів є надання належної підтримки та захисту військовослужбовцям після завершення військової служби та сприяння їх успішній реінтеграції в цивільне суспільство.

Важливим елементом механізму соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей є програми соціального захисту військовослужбовців та їх сімей, які приймаються та реалізуються на регіональному рівні. Програми і заходи, спрямовані на покращення соціального статусу військовослужбовців та їх сімей, є важливим з точки зору проведення оцінки їх ефективності та формулювання рекомендацій для подальшого вдосконалення проведених заходів з метою забезпечення належного соціального захисту та підтримки цієї важливої групи громадян.

З урахуванням обставин, пов'язаних із військовою агресією російської федерації проти України, а також з метою забезпечення національної безпеки та оборони, а також стримування збройної агресії російської федерації, виникає необхідність впровадження додаткових заходів підтримки учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих Захисників та Захисниць України на регіональному рівні, що передбачає введення додаткових заходів з надання підтримки та допомоги.

З метою подальшого розвитку соціальної та професійної адаптації учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих Захисників та Захисниць України, була розроблена «Комплексна програма з соціальної підтримки та реабілітації учасників АТО/ООС, членів їхніх сімей в Дніпропетровській області на 2020 – 2022 роки, а також її подовження до 2025 року» (див. додаток А). Назва Програми була викладена в

новій редакції і має назву «Комплексна програма з соціальної підтримки, реабілітації осіб, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, та членів їхніх сімей у Дніпропетровській області на 2020 – 2025 роки» (далі – Програма) [27].

Програма спрямована на конкретні напрями та цільові групи, які потребують підтримки, і є частиною стратегії забезпечення всебічного соціального захисту та реабілітації цієї важливої категорії громадян. Вона враховує індивідуальні потреби та виклики, які стоять перед військовослужбовцями, учасниками АТО/ООС, членами їх сімей та особами з інвалідністю, і надає конкретні заходи з покращення їх фізичного, психологічного та соціального становища. Продовження програми до 2025 року свідчить про довгостроковий зобов'язання забезпечити належний рівень підтримки та реабілітації цієї групи громадян та підтримати їх інтеграцію в цивільне суспільство. Програма є важливою ініціативою, спрямованою на надання цільової допомоги і підтримки для ветеранів та учасників бойових дій та їх родин.

Ця Програма охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на покращення фізичного, психологічного та соціального благополуччя ветеранів та їх родин, а також на сприяння їх успішній реінтеграції в цивільне суспільство. Вона враховує особливості та потреби тих, хто віддалено служив на фронті, брав участь у бойових діях, а також тих, хто підтримував нашу обороноздатність в інший спосіб.

Метою Програми є підвищення якісного та кількісного надання соціальної підтримки та реабілітації, а також підвищення ефективності регіональної політики, спрямованої на покращення якості життя. Програма також націлена на впровадження нових підходів у наданні підтримки учасникам бойових дій, особам із військовою інвалідністю та членам родин загиблих Захисників та Захисниць України. Це включає в себе створення більш інклюзивних та

інноваційних програм, спрямованих на задоволення унікальних потреб цих груп громадян та сприяння їхній успішній реінтеграції у суспільство. Програма визнає важливість індивідуального підходу до кожної сім'ї та особи та зобов'язується забезпечити комплексний соціальний захист, відповідаючи їх потребам і надаючи підтримку в усіх аспектах життя, що підвищує якість життя та сприяє стабільній реабілітації та інтеграції в суспільство.

Програма спрямована на покращення якості життя і соціального благополуччя цих громадян, а також на забезпечення їх успішної адаптації в суспільстві та на виконання Законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Стратегічні плани розвитку Дніпропетровської області до 2025 року та інші законодавчі документи, рішення, інструкції голови Дніпропетровської обласної ради та голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації мають в собі гарантії забезпечення соціальних прав військовослужбовців, які мешкають в цій області, що визначені Конституцією України [14].

Для вирішення завдань, пов'язаних із соціальною підтримкою та реабілітацією учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, а також членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України, планується впровадження комплексу взаємопов'язаних заходів та завдань шляхом спільної діяльності обласної державної адміністрації для учасників Антитерористичної операції (АТО), спільно з виконавчими органами, Міністерством оборони України, Міністерством справ ветеранів України та іншими державними установами та органами місцевого самоврядування.

Також це передбачає співпрацю зі структурними підрозділами обласної державної адміністрації, громадськими організаціями ветеранів війни, волонтерськими та іншими громадськими організаціями, а також волонтерами, підприємствами та установами за рахунок фінансових ресурсів обласного бюджету. Це дозволить створити комплексну підтримку та реабілітацію для учасників бойових дій та членів їх сімей, що відіграє важливу роль у забезпеченні їх належної інтеграції в суспільство та поліпшенні якості життя. Вирішення

поставлених завдань та реалізація програми передбачає вжиття низки заходів у межах семи видів соціального захисту військовослужбовців:

1. Надання одноразової адресної фінансової допомоги учасникам Антитерористичної операції (АТО) та операції об'єднаних сил (ООС), а також особам, які отримали інвалідність через участь у цих операціях. Ця допомога надається також членам сімей загиблих учасників АТО/ООС для компенсації витрат, пов'язаних із розробленням проєктів землеустрою для ведення сільського господарства, фермерської діяльності, садівництва, будівництва та обслуговування житла, господарських будівель і споруд, індивідуального дачного будівництва та будівництва гаражів.

2. Надання одноразової адресної фінансової допомоги членам сімей загиблих учасників АТО/ООС для компенсації витрат, пов'язаних із розробленням проєктів землеустрою та упорядкування сільськогосподарських угідь.

3. Забезпечення транспортним обслуговуванням учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України для участі в реабілітаційних заходах та святкуванні важливих подій, таких як День Незалежності України, День пам'яті захисників України та День захисників і захисниць України.

4. Організація оздоровлення та санаторно-курортного лікування вдів загиблих учасників АТО/ООС разом з їх дітьми віком від 3 до 7 років на території України може включати різноманітні заходи з метою поліпшення фізичного та психологічного стану цих осіб. Вона охоплює оздоровчі програми, спрямовані на відновлення здоров'я вдів та їх дітей, лікувально-оздоровчі заходи для зміцнення здоров'я та психологічного стану, підтримку та соціальну адаптацію. У процесі оздоровлення та лікування можуть бути використані різні методики, включаючи лікування мінеральними водами, фізіотерапію, реабілітаційні вправи та масаж, спеціалізовані заходи для психологічного підтримки та консультування в здоров'ї. Крім того, ця програма може забезпечити участь дітей у різноманітних розвивальних заняттях, іграх та творчих майстернях, спрямованих на розвиток особистості та психомоторних навичок. Цей вид допомоги може забезпечити необхідні умови для фізичного відновлення та

психологічної підтримки, щоб допомогти вдівам загиблих учасників АТО/ООС та їхнім дітям повернутися до повноцінного життя та адаптуватися до нових умов після втрати своїх рідних.

5. Проведення довготривалих навчальних курсів для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни з метою підвищення їх кваліфікації та можливостей для подальшого розвитку.

6. Організація культурно-масових заходів для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України, а також організація фестивалів документальних фільмів.

7. Організація спортивних заходів та активного відпочинку для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України. Крім того, планується участь збірних команд осіб з інвалідністю внаслідок війни в Іграх нескорених та мультиспортивних змаганнях Warrior Games.

Програма розрахована на шість років та передбачає виконання у два етапи: I етап охоплює період з 2020 по 2022 роки, II етап запланований на період з 2023 по 2025 роки. Кожен з цих етапів має свої конкретні завдання та заходи, спрямовані на досягнення цілей Програми. Цей двоетапний підхід дозволить систематично впроваджувати та моніторити заходи, спрямовані на покращення стану справ у відповідних галузях протягом усього періоду реалізації Програми, забезпечуючи сталу підтримку та покращення якості наданих послуг.

Виконання заходів Програми забезпечується за рахунок коштів обласного бюджету в межах схвалених бюджетних асигнувань на кожний фінансовий рік. Обсяги фінансування обласного бюджету встановлюються щороку під час його формування або під час виконання відповідно до передбачених фінансових ресурсів. Це гарантує стале фінансове забезпечення та виконання запланованих заходів, спрямованих на досягнення цілей Програми та підтримку учасників та членів сімей, які потребують допомоги, забезпечуючи стабільну інфраструктуру для їх благополуччя.

Показники оцінки результативності програми ґрунтуються на кількісних та якісних даних, які відображають результати виконання програмних заходів та

їх вплив на цільову аудиторію (див. додаток Б). Ці показники, які є ключовими для визначення успішності та впровадження програми, включають таке:

- організація заходів, спрямованих на соціалізацію, перекваліфікацію та навчання (нині 228 осіб успішно пройшли навчання та перекваліфікацію);
- організація культурно-масових заходів (1 536 осіб активно брали участь у проведенні різноманітних заходів за участю творчих колективів, співаків та акторів; 4 000 осіб відвідали фестивалі документальних фільмів, сприяючи культурному розвитку);
- організація масових спортивних, фізкультурно-оздоровчих та інших реабілітаційних заходів (6 610 осіб брали участь у спортивних заходах та заходах з активного відпочинку);
- забезпечення транспортним обслуговуванням (392 особи було забезпечено транспортним обслуговуванням);
- надання одноразової адресної грошової допомоги (1 000 осіб отримали одноразову адресну грошову допомогу на щорічні витрати, пов'язані із розробленням проєктів землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність для ведення особистого селянського господарства та індивідуального садівництва; 250 осіб отримали одноразову адресну грошову допомогу для компенсації витрат, пов'язаних із розробленням проєктів землеустрою з упорядкування сільськогосподарських угідь).

Під час виконання заходів Програми досягнуто значних результатів у забезпеченні реалізації державної політики у сфері соціально-правового захисту учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих Захисників та Захисниць України. Організація та проведення заходів були спрямовані на охоплення найширшого кола осіб, і надана реабілітаційна та соціальна підтримка допомогла зробити можливим повернення цих категорій населення до мирного життя та їх інтеграцію в суспільство. Підхід, що був застосований, забезпечує постійне покращення умов життя цих груп населення через надання необхідних послуг та підтримки, що підтверджує успішну реалізацію цієї регіональної програми у Дніпропетровській області.

Отже, система соціального захисту військовослужбовців та їх сімей в Україні визнається ключовим елементом національної соціальної структури.

Відповідні механізми реалізації державної соціальної політики передбачають надання соціальної допомоги, пільг та компенсацій відповідно до законодавства для створення належних умов і підтримки для осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема військовослужбовців та їх родин.

Програми соціальної підтримки, зорієнтовані на різні сфери, такі як медичне обслуговування, освіта, житлові умови та інші, відіграють важливу роль у повноцінній інтеграції військовослужбовців та їх сімей в суспільство та забезпеченні їх благополуччя. Співпраця з різними органами та громадськими організаціями допомагає узгоджувати зусилля та ресурси для ефективного соціального захисту. Погляд на систему соціального захисту підкреслює важливість удосконалення програм та законодавчих ініціатив, спрямованих на поліпшення умов життя військовослужбовців та їх сімей.

Програма «Комплексна програма з соціальної підтримки та реабілітації учасників АТО/ООС» є конкретним виявом цього зусилля, спрямованого на подолання труднощів та покращення якості життя цієї важливої групи громадян. Головна мета цих заходів – забезпечити нормальний рівень соціального захисту, щоб військовослужбовці та їх сім'ї могли успішно інтегруватися в суспільство та подолати труднощі, пов'язані із їх службовою діяльністю.

Існуюча система соціального захисту військовослужбовців та їх сімей в Україні потребує серйозного удосконалення. Незважаючи на законодавче наділення військовослужбовців особливим соціальним статусом та правами, недостатньо економічних ресурсів та чіткого механізму для повноцінної реалізації цих гарантій і пільг. Україна має врахувати зарубіжний досвід, особливо країн Західної Європи та США, та адаптувати його до своїх реалій та потреб.

Для вдосконалення соціального захисту військовослужбовців важливо не лише призначати права та пільги, але і забезпечити їх реальну реалізацію через відповідні фінансові ресурси та чіткий механізм виконання. Система соціального захисту має стати прямим обов'язком перед військовослужбовцями, щоб стимулювати їх мотивацію до високоякісного виконання службових завдань, навіть у період широкомасштабних оборонних реформ.

Також важливо враховувати міжнародні стандарти, зокрема країн НАТО, які є прагненням України для втілення. Це сприятиме наближенню нормативно-правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців до високих стандартів і забезпечить покращення їх соціально-економічної ситуації. Тому співпраця з різними органами та громадськими організаціями є ключовою для узгодження зусиль та ресурсів для ефективного соціального захисту. Необхідно підкреслити значення спеціалізованих програм соціальної підтримки військовослужбовців, зорієнтованих на різні сфери, для повноцінної інтеграції цієї групи громадян в суспільство, та наголосити на необхідності вдосконалення програм та законодавчих ініціатив для покращення умов життя військовослужбовців та їх сімей.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

3.1. Стан і проблеми соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні

Сучасний період свідчить про те, що соціальний захист військовослужбовців та їх сімей ускладнено низкою чинників, серед яких: економічні труднощі, активна участь у військових конфліктах та системні недоліки у сфері соціальної підтримки. Військові конфлікти, які відбуваються в Україні, приводять до ще більшого рівня труднощів у сфері соціального захисту, роблячи цю проблему виснажливою та багатогранною. Повертаючись із зони конфлікту, військовослужбовці не лише фізично та емоційно виснажені, але й стикаються із викликами реінтеграції у цивільне життя, що породжує серйозні труднощі для їхнього соціального захисту та підтримки.

Для забезпечення економічного росту і суспільного прогресу важливо вдаватися до турботи про добробут громадян і створенню умов для їх гармонійного розвитку. Недостатня увага до соціального статусу громадян, аспектів соціальної сфери, робочого процесу та часу для відпочинку суперечить принципам соціальної держави і може призвести до соціальної напруженості в суспільстві. Саме тому в Україні активно потрібно розробити програми та заходи, які будуть спрямовані на поліпшення якості життя військовослужбовців та їхніх родин, а також на забезпечення їхнього соціального захисту.

У контексті даного дослідження слід виділити особливі категорії громадян, які з різних причин не можуть самостійно забезпечити собі достатній дохід, а також заходи спеціального соціального захисту військовослужбовців. Ці громадяни відіграють ключову роль у захисті незалежності та територіальної цілісності країни, що робить їх соціальну підтримку та захист надзвичайно важливим завданням.

З урахуванням загострення економічної ситуації та зростання числа сімей у складних обставинах, надання соціальних гарантій військовослужбовцям, членам їх сімей та іншим категоріям громадян стає невідкладним завданням. Поліпшення фінансово-матеріального стану і задоволення їх потреб у соціальному обслуговуванні та психологічній підтримці стає ключовими складовими цього завдання. Такий підхід є важливим кроком у напрямку підвищення загального добробуту та підтримки ключових груп суспільства в умовах сучасної складної ситуації. Загалом, можна виділити шість основних проблем, які виникають перед військовослужбовцями та членами їх сімей в сучасних умовах.

По-перше, головною проблемою залишається недостатня фінансова підтримка військовослужбовців та їх сімей, що стає гальмівним чинником у їх повсякденному житті та розвитку. Незважаючи на певний ріст заробітної плати військовослужбовців, їх доходи залишаються несуттєвими порівняно із високими ризиками і відповідальністю, яку не враховують у повному обсязі на їхні потреби та потреби їх родин. Військовослужбовці, ризикуючи своїм життям на передовій та при виконанні важливих завдань для безпеки країни, часто зіштовхуються із фінансовими труднощами.

Нинішні зарплати ускладнюють їх здатність забезпечити сім'ю належним рівнем життя. Важливо враховувати, що це стає перешкодою для доступу до якісної медичної допомоги, освіти та інших основних послуг. Зокрема, велика кількість військовослужбовців має недостатньо забезпечений медичний страховий покриття, що ускладнює доступ до сучасних методів лікування та реабілітації. Крім того, недостатність фінансування в сфері вищої освіти для дітей військовослужбовців стає перешкодою у реалізації їх права на якісну освіту та професійний розвиток. Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу, який передбачає не лише збільшення зарплатних ставок, для військовослужбовців, але і створення програм та механізмів підтримки, спрямованих на підвищення їхнього соціального статусу та забезпечення необхідних ресурсів для повноцінного життя та розвитку їх родин.

По-друге, не менш важливою проблемою є недостатня увага до психологічного здоров'я військовослужбовців, які повертаючись з воєнних зон, виявляється критичною для їх успішного відновлення та адаптації до цивільного життя. Проблеми психологічного здоров'я, такі як посттравматичний стресовий розлад, можуть виникати внаслідок власного переживання військових подій, втрати товаришів чи зіткнення з екстремальними ситуаціями. На жаль, існуюча система психологічної підтримки та реабілітації в Україні ще не повністю відповідає вимогам і потребам військовослужбовців. Значні ресурсні обмеження, відсутність спеціалізованих програм та недостатня кількість кваліфікованих психологів можуть ускладнювати доступ військових до ефективної психологічної допомоги.

Необхідно вдосконалити програми психологічної реабілітації та розвивати спеціальні ініціативи, які враховують унікальні психологічні виклики, із якими стикаються військовослужбовці. Важливо забезпечити надійну і конфіденційну підтримку, а також створити простір для відкритого висловлення почуттів. Крім того, ініціативи з підвищення свідомості та розуміння серед громадян щодо проблем психічного здоров'я військовослужбовців можуть сприяти легшій інтеграції цих осіб у суспільство та зменшенню стигми, пов'язаної з психічним здоров'ям. Загалом, подальша реформа та розвиток системи психологічної підтримки буде важливим етапом в забезпеченні повного спектру соціального захисту для військовослужбовців та їх сімей в Україні.

По-третє, сімейна підтримка для родин військовослужбовців є ключовим аспектом забезпечення повного соціального захисту. На жаль, в деяких випадках ця підтримка залишається недостатньою, що породжує низку проблем, а саме:

- родини військовослужбовців часто стикаються з відчуттям, що їх труднощі та вклад у служіння країні не враховуються належним чином, це може породжувати відчуття відчуження та втоми від системи соціального захисту;
- тривала відсутність військовослужбовців можуть важко переносити сім'ї, це особливо відчутно в аспекті виховання дітей, де відсутність одного з

батьків може викликати емоційний стрес та складнощі в утриманні сімейного балансу;

– відсутність одного з годувальників та непередбачуваність у роботі можуть впливати на фінансовий стан родини. Сім'ї військовослужбовців можуть потрапляти в складні фінансові ситуації, особливо під час періодів переоснащення або між місяцями.

– надмірний стрес та нестабільність можуть призводити до погіршення психологічного стану сімей військовослужбовців. Важливо забезпечувати їм доступ до психологічної підтримки та консультивання для подолання стресових ситуацій.

Для вирішення цих проблем необхідно вдосконалювати програми сімейної підтримки, забезпечувати стабільність у фінансових умовах та створювати умови для зручної адаптації до непередбачуваних графіків військовослужбовців. Крім того, важливо розвивати систему психологічної та емоційної підтримки для сімей, щоб забезпечити їхню стійкість та благополуччя в умовах служби в армії.

По-четверте, медичне обслуговування військовослужбовців, особливо тих, що повертаються з воєнних ділянок, стикається із серйозними викликами та залишається важливою проблемою в сфері соціального захисту. Надання якісної медичної допомоги та ефективної реабілітації має вирішальне значення для повноцінного відновлення та адаптації військовослужбовців до цивільного життя.

Розглянемо три ключові аспекти цієї проблеми, які варто врахувати під час вирішення питання медичного обслуговування військовослужбовців:

1. Доступ до сучасних методів лікування, а саме забезпечити військовослужбовцям доступ до новітніх методів діагностики та лікування, зокрема тим, які повертаються з воєнних зон. Використання передових технологій та методик дозволить покращити результативність лікування та зменшити період відновлення.

2. Процеси відновлення, такі як реабілітація та реінтеграція, не завершуються після завершення активних бойових дій. Надання підтримки

військовослужбовцям під час їхньої реабілітації та подальшої адаптації у цивільне життя є критично важливим. Цей процес включає в себе фізичну та психологічну реабілітацію, отримання нових навичок та психосоціальну підтримку.

3. Система медичного обслуговування повинна приділяти увагу не лише процесам лікування, але і акцентувати на профілактиці захворювань та регулярному моніторингу стану здоров'я військовослужбовців. Своєчасна діагностика та узгоджені заходи щодо запобігання захворювань можуть істотно поліпшити загальний стан здоров'я військовослужбовців. Забезпечення якісної медичної допомоги та реабілітації для військовослужбовців є важливою складовою системи соціального захисту, що сприятиме їх повноцінному відновленню та успішній адаптації в цивільному житті.

По-п'яте, проблема отримання освіти або проходження перекваліфікації для військовослужбовців та членів їх сімей є актуальною. Освіта виступає як ключовий фактор у процесі переходу військових до цивільного життя. Враховуючи їх унікальні навички та воєнний досвід, освітні програми сприяють успішній інтеграції військовослужбовців у цивільне суспільство. Тому необхідною є розробка та впровадження програм підвищення кваліфікації, спрямованих на допомогу військовим у адаптації їх навичок до потреб цивільного ринку праці. Спеціалізоване навчання та підвищення кваліфікації, а саме програми, які потрібні для підтримки у подальшому професійному розвитку військовослужбовців. Ці програми можуть включати підготовку до конкретних цивільних професій, вивчення нових технологій та навичок, а також сприяти знаходженню роботи чи розвитку підприємницької діяльності.

По-шосте, житлові умови для багатьох військовослужбовців та членів їх сімей не лише викликають серйозні труднощі, але й стають однією з важливих проблем. Стабільне та комфортне житло є важливим елементом благополуччя, однак в реальності часто виявляється важкодоступним. Фінансові обмеження відіграють ключову роль у формуванні цієї проблеми, що ускладнює здатність

військових та їхніх родин забезпечити собі житло, яке відповідає сучасним стандартам життя.

Окрім того, відсутність житлових програм підтримки стає додатковим чинником, який призводить до ускладнень. Військовослужбовці та їх родини часто не мають доступу до спеціалізованих програм, які б допомагали їм у розв'язанні житлових питань. Відсутність нормальної підтримки може ускладнювати вирішення проблеми житлових умов, поглиблюючи фінансові та емоційні труднощі у цій сфері.

Розв'язання цих проблем вимагатиме комплексного підходу, який не лише враховуватиме фінансове забезпечення, але й передбачатиме удосконалення системи психологічної, медичної та сімейної підтримки. Забезпечення належного соціального захисту військовослужбовців та їх сімей в Україні є ключовим елементом підтримки тих, хто віддає своє життя за безпеку країни. Необхідно розробити нове правове регулювання для державного забезпечення осіб, які завершили військову службу у Збройних Силах України. Таке регулювання гарантуватиме, що державне забезпечення цих осіб і відповідне правове регулювання становлять не менш важливу гарантію, ніж матеріальне забезпечення під час військової служби.

На даний момент відсутність належної соціально-правової бази для регулювання державного забезпечення осіб, які покинули військову службу, призводить до зниження мотивації військовослужбовців виконувати свої обов'язки добросовісно. Це, в певній мірі, може негативно впливати на військову дисципліну та загальний стан Збройних Сил України та інших військових формувань, що, в свою чергу, може вплинути на їх готовність до дій.

Сучасна система державного захисту прав та інтересів військовослужбовців знаходиться на ранній стадії розвитку, і виявлені значні труднощі у її функціонуванні. Основні проблеми пов'язані з необхідністю вдосконалення законодавства, що стосується гарантування прав військових, та поліпшення практичного механізму його застосування. Державне забезпечення військових є важливою складовою соціальної політики будь-якої країни. Це

передбачає систему підготовки осіб, які завершили військову службу, до цивільного життя, вимагаючи втручання органів влади та військового керівництва для забезпечення гідних умов життя ветеранам після завершення служби.

Таким чином, стан і проблеми соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні є актуальними і вимагають невідкладної уваги та вдосконалення в частині системи їх підтримки. Специфічні виклики, такі як участь у військових конфліктах та непередбачені обставини, роблять ці проблеми ще більш складними.

Для поліпшення соціального становища членів сімей військовослужбовців необхідним є вдосконалення їх соціального захисту шляхом внесення змін до законів України та інших нормативно-правових актів за різними напрямками в частині посилення соціального захисту членів сімей військовослужбовців. Також важливим є приведення рівня матеріального та інших видів забезпечення у відповідність із встановленими для них законодавством правами і свободами.

Оскільки соціальний захист як військовослужбовців та членів їх сімей є важливою частиною соціальної політики держави, відповідальної за добробут, розвиток і безпеку своїх громадян, то окрему увагу слід приділяти розглянутим проблемам фінансово-економічного спрямування, ускладненому процесу реінтеграції та комплексної психологічної та медичної підтримки.

Вбачається необхідним запровадження комплексного підходу до вирішення питань, які включають не лише фінансовий аспект, але й розробку та реалізацію ефективних програм реабілітації, надання правової підтримки, покращення надання медичної та психологічної допомоги. Забезпечення належного соціального захисту військовослужбовців та їх сімей є важливим елементом гідного визнання їх внеску в безпеку та незалежність країни.

3.2. Шляхи покращення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні

У сучасних умовах, коли військовослужбовці виконують важливі завдання забезпечення національної безпеки та відстоювання територіальної цілісності, питання соціального захисту цієї значущої групи громадян набуває особливої ваги. Визнання та підтримка військовослужбовців і членів їх сімей стає невід'ємною складовою справедливого та гуманного суспільства, тому вдосконалення системи соціального захисту для цієї категорії громадян стає актуальним завданням, вимагаючи комплексного підходу та ефективних шляхів розв'язання проблем.

Покращення соціального захисту військовослужбовців та їх родин визначається, як актуальне та стратегічно важливе завдання. Забезпечення належного життя, медичної підтримки, адекватного матеріального забезпечення та подолання психологічних труднощів – це основні аспекти, які потребують уваги та систематичних рішень.

Удосконалення соціального забезпечення військовослужбовців визнається ключовим завданням, спрямованим на визнання та підтримку великого внеску цієї групи осіб у службу та оборону країни. Держава повинна створити умови для військовослужбовців, які враховують їх потреби і умови існування, аби вони могли повноцінно адаптуватися до цивільного життя. Процес оптимізації соціального захисту може бути досягнутий шляхом вдосконалення системи соціальних виплат, розробки програм психологічної та медичної підтримки, а також сприяння перепідготовці та вступу на цивільний ринок праці. Ці заходи сприятимуть створенню ефективної та справедливої системи соціального захисту, враховуючи особливості військової служби та після службового періоду.

У перспективі покращення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей необхідно виділити десять основних пріоритетів.

1. Підвищення соціальних виплат та грошового забезпечення для військовослужбовців та членів їх сімей – це ключовий аспект соціальної політики, спрямований на визнання та відзначення великого внеску цієї групи громадян у забезпечення національної безпеки та обороноздатності.

Забезпечення належного життя, нормального матеріального стану є важливими чинниками не лише для самого військовослужбовця, а й для його сім'ї, яка часто стикається з труднощами через відсутність близької підтримки під час відсутності члена родини через його службові обов'язки.

Шляхи підвищення соціальних виплат можуть включати у себе розгляд і перегляд рівнів допомоги та компенсацій, адаптованих до сучасного економічного середовища. Важливо враховувати інфляційний тиск та реальні витрати на утримання сімей військовослужбовців, регулярно переглядаючи розміри грошового забезпечення відповідно до змін в економіці.

Враховання особливих потреб і викликів, які стикаються військовослужбовці та їх сім'ї, є важливим кроком для створення ефективної системи соціального захисту.

2. Забезпечення військовослужбовців та їх сімей ефективною психологічною підтримкою та медичним обслуговуванням є важливим аспектом забезпечення їх фізичного та емоційного благополуччя, особливо з урахуванням викликів, які стикаються ці групи осіб у зв'язку з військовою службою. Покращення програм психологічної та медичної підтримки можуть бути ключовими для створення оптимального середовища для їх фізичного, психічного та емоційного відновлення. До основних напрямів слід віднести:

- розширення доступу до психологічної підтримки, а саме розвиток та впровадження програм психологічної підтримки для військовослужбовців та членів їх сімей може включати створення гнучких систем консультування та психотерапії, які будуть легко доступні та адаптовані до конкретних потреб користувачів;

- розвиток та модернізація медичних служб для забезпечення якісної медичної допомоги може включати розвиток спеціалізованих центрів, де фахівці спеціалізуються на проблемах військовослужбовців. Застосування новітніх технологій та методів лікування може підвищити ефективність медичної допомоги;

- тренінги для підвищення кваліфікації фахівців у галузі психічного здоров'я дозволить їм краще розуміти та реагувати на унікальні потреби військовослужбовців. Тренінги можуть включати аспекти психологічної допомоги під час стресових ситуацій та підтримки для членів сімей;

- створення інтегрованих систем, що об'єднують медичні та психологічні аспекти підтримки, може покращити координацію лікування та забезпечити комплексний підхід до проблем військовослужбовців та їх сімей;

- застосування технологій для дистанційної підтримки, а саме використання віртуальних платформ та мобільних додатків для психологічної та медичної підтримки може зробити послуги більш доступними та зручними для військовослужбовців, особливо тих, що перебувають у віддалених регіонах;

- соціальну інтеграцію та підтримку сімей важливо розглядати як комплексний процес для військовослужбовців та їх родин, забезпечуючи соціальну взаємодію, адаптацію та підтримку для всіх членів родини.

Покращення програм психологічної та медичної підтримки повинні бути націлені на створення системи, яка здатна ефективно відповідати на унікальні виклики, з якими стикаються військовослужбовці та їх родини, забезпечуючи їм повноцінну підтримку та забезпечення психічного та фізичного здоров'я.

3. Удосконалення системи перепідготовки та працевлаштування військовослужбовців є стратегічно важливим завданням, спрямованим на успішну їх адаптацію та інтеграцію в цивільний життєвий простір після військової служби. Покращення цієї системи можна визначити в декількох ключових напрямках:

- індивідуальне планування кар'єри для військовослужбовців шляхом розробки персоналізованих програм перепідготовки, які враховують їх унікальні навички та досвід, допоможе забезпечити їх успішну перехідну фазу;

- забезпечення доступу до вищої освіти та професійних курсів, які враховують потреби військовослужбовців у цивільній сфері, що розширить їх можливості на ринку праці;

– створення механізму для перенесення військового досвіду та лідерських якостей в цивільний контекст через запровадження програм, що допомагають перекладати військові навички на мову бізнесу та менеджменту, сприяючи їх ефективному використанню у нових сферах;

– розглядати питання психологічної та емоційної підтримки військовослужбовців шляхом створення програм допомоги у подоланні стресів та адаптації до цивільного життя допоможе їм зберегти психологічну стійкість.

Загалом, впровадження цих напрямків в систему перепідготовки та підтримки в сфері праці військовослужбовців сприятиме їх успішному виходу на ринок праці та забезпечить їх стабільність та добробут у цивільному житті.

4. Житлові програми для військовослужбовців та членів їх сімей визначаються, як важливий крок для забезпечення належних умов проживання та підвищення їх соціального статусу після військової служби. Для покращення цієї сфери було визначено деякі ключові напрями:

– забезпечення доступу до доступного та якісного житла для військовослужбовців шляхом розробки житлових проєктів, що враховують особливості цієї групи громадян, створюючи оптимальні умови для їх комфортного проживання;

– важливо розглядати можливості забезпечення пільгових кредитів та іпотечних програм для військовослужбовців, спрощуючи процес отримання житла та зменшуючи фінансові бар'єри;

– слід активно розробляти та впроваджувати житлові програми для ветеранів та їх сімей, спрямовані на вирішення конкретних потреб у житловій сфері;

– важливо розглядати питання соціальної інфраструктури навколо місць проживання військовослужбовців, забезпечуючи доступ до освітніх, медичних та інших соціальних установ, що сприятиме повноцінному включенню цих родин у життя громади.

Загалом, покращення житлової програми для військовослужбовців та їх сімей вимагає комплексного підходу та спільних зусиль держави, громадських

організацій та бізнес-структур. Це дозволить створити умови для відчуття ветеранами та їх родинами підтримки та поваги соціуму, що відзначає їх внесок у безпеку та незалежність країни.

5. Розробка та впровадження інтегрованих соціальних сервісів для військовослужбовців та членів їх сімей є важливим етапом у покращенні системи підтримки. Створення цілісної системи, яка об'єднує доступ до медичної, психологічної, освітньої та житлової допомоги, спрямоване на забезпечення комплексного підходу до вирішення проблем військовослужбовців та їх родин. Перш за все, важливо створити єдиний пункт доступу, який надає військовослужбовцям та їх родинам можливість отримати інформацію та отримати консультацію з різних сфер, включаючи медичну допомогу, психологічну підтримку, освітні можливості та житлові програми.

У сфері медичної допомоги, інтегрована система має передбачати доступ до високоякісних медичних послуг, включаючи профілактику, лікування та реабілітацію. Психологічна підтримка повинна бути легко доступною та адаптованою до специфіки військового життя. Щодо освіти, система має сприяти перепідготовці та адаптації військовослужбовців у цивільному житті, надаючи їм можливість отримати нові навички та кваліфікації. У житловій сфері, інтегровані сервіси повинні сприяти отриманню військовослужбовцями та їх родинами доступу до житла за пільговими умовами та сприяти їх соціальній адаптації.

Загалом, створення інтегрованих соціальних сервісів визначається як ключовий елемент для забезпечення повноцінного життя військовослужбовців та їх сімей після військової служби. Ця система повинна відповідати конкретним потребам цієї групи громадян та забезпечувати їх гідне включення у цивільне життя.

6. Ефективна реінтеграція військовослужбовців є ключовим аспектом підтримки та визнання їх внеску у безпеку країни. Для забезпечення успішної переходу військових у цивільне життя та зменшення можливих труднощів, пропонуємо таке:

– забезпечення ранньої та комплексної підготовки військовослужбовців до цивільного життя ще під час їх служби (надання консультацій та інформації з питань ринку праці, освітніх можливостей та інших аспектів життя поза військовою службою);

– створення програм перепідготовки та навчання для військовослужбовців, які враховують їх унікальні навички та досвід (підготовка до цивільних професій, врахування військового досвіду при отриманні цивільних сертифікатів та ліцензій);

– розробка програм соціальної та психологічної підтримки для військовослужбовців та їх сімей, з урахуванням травм, стресових ситуацій та інших психологічних аспектів, що виникають під час військової служби;

– запровадження менторських програм, де досвідчені військовослужбовці допомагають новачкам в адаптації, також може бути ефективним шляхом.

Загалом така ефективна реінтеграція військовослужбовців вимагає комплексного підходу, який враховує їх індивідуальні потреби, навички та особливості, сприяючи успішному включенню в цивільне життя після військової служби.

7. Юридичний захист військовослужбовців та членів їх сімей є необхідним елементом удосконалення їх соціального статусу та визнання внеску в безпеку країни. Цей аспект вимагає ретельної розробки та впровадження чітких законодавчих норм та ефективних механізмів для їх виконання.

Однією з ключових шляхів покращення юридичного захисту військовослужбовців є розробка та удосконалення законів, спеціально спрямованих на захист їх прав та інтересів. Ці закони повинні враховувати унікальні аспекти військової служби, включаючи регулювання соціального та економічного статусу військовослужбовців, їх пенсійних прав та медичного забезпечення. Додатково, важливим є створення ефективних механізмів контролю за дотриманням цих законів та вчасне вжиття заходів у разі їх порушення. Впровадження системи правового моніторингу та швидкого реагування на порушення прав військовослужбовців може допомогти підтримувати їх законні інтереси.

Крім того, для покращення юридичного захисту важливо сприяти правовій освіті військовослужбовців та їх сімей. Інформування про їх права та обов'язки допоможе зміцнити їх позицію у відносинах з державними та цивільними структурами, забезпечуючи їм доступ до належного захисту в будь яких ситуаціях. У цілому, реалізація цих шляхів покращення юридичного захисту буде сприяти формуванню справедливого та ефективного правового середовища для військовослужбовців та їх родин, сприяючи підвищенню їх соціального статусу та визнанню внеску у безпеку країни.

8. Участь ветеранів у процесі прийняття рішень військовослужбовців є ключовим аспектом створення ефективної та демократичної системи, яка враховує думку та досвід тих, хто вже пережив військову службу. Це не тільки сприяє забезпеченню учасників армійського життя належними умовами, але й робить їх активними учасниками процесів, пов'язаних з розвитком та вдосконаленням військових структур.

Одним із шляхів покращення участі ветеранів у прийнятті рішень є створення механізмів, які забезпечують їх репрезентацію на всіх рівнях командного та адміністративного управління. Ветерани можуть брати участь у формуванні стратегій, політики та програм, що стосуються військової служби, ділячи свій професійний досвід та знання. Додатково, важливим є забезпечення ветеранам можливості участі в роботі консультативних органів та комітетів, які займаються питаннями військової реформи, соціального захисту та інших аспектів армійського життя. Це сприятиме більш глибокому розумінню проблем та потреб ветеранів, а також сприяє формуванню більш ефективних рішень.

Окрім того, важливо враховувати думку ветеранів у процесі розробки та вдосконалення програм соціальної підтримки. Створення спеціальних платформ та ініціатив для збору фідбеку дозволить враховувати потреби ветеранської спільноти, що сприятиме більш ефективному розподілу ресурсів та створенню програм, спрямованих на реальні потреби цієї групи осіб.

Таким чином, шляхи покращення участі ветеранів у прийнятті рішень включають створення ефективних механізмів їх репрезентації в армійському управлінні та важливих комітетах, а також забезпечення активної участі в

розробці та впровадженні програм та реформ. Це сприятиме створенню більш демократичного та ефективного військового управління.

9. Соціальна адаптація ветеранів після завершення служби є критично важливою для їх успішного переходу до цивільного життя. Цей процес може бути виключним і вимагати певних зусиль, оскільки ветерани зазвичай стикаються з новими викликами та можливими перешкодами.

Підтримка соціальної адаптації включає в себе надання ветеранам необхідної підтримки та ресурсів для подолання можливих труднощів. Це може включати в себе підготовку до зміни професії, допомогу у пошуку роботи, навчання навичкам самоорганізації та планування, а також сприяння у побудові нових соціальних зв'язків та мереж підтримки.

Спеціалізовані програми та ресурси для соціальної адаптації допомагають ветеранам і їх сім'ям подолати можливі труднощі та швидше впоратися з викликами, пов'язаними з переходом до цивільного життя. Це є важливим аспектом їх соціального захисту та допомагає їм досягти стабільності та успіху у новому етапі свого життя.

10. Адаптація міжнародного досвіду є важливим елементом в роботі над вдосконаленням системи соціального захисту ветеранів. Інші країни можуть мати цінний досвід та підходи, які можна застосовувати для поліпшення підтримки ветеранів у власній країні. Практик з інших країн допомагає ідентифікувати та впроваджувати успішні стратегії та програми, які можуть бути корисними для ветеранів у власній країні. Це може стосуватися різних аспектів, таких як програми професійної підготовки, медичне обслуговування, психологічна підтримка, пенсійні системи та багато інших. Міжнародний досвід також допомагає створити мережу зв'язків і обміну інформацією між країнами, що може бути корисним для надання допомоги ветеранам у всьому світі. У результаті цього ветерани отримують кращий доступ до інновацій та найкращих практик, що сприяє поліпшенню їх соціального захисту та благополуччя.

Забезпечення належного соціального захисту військовослужбовців є не тільки важливою місією, але й моральною і правовою відповідальністю суспільства перед тими, хто присвятив своє життя обслуговуванню та захисту

країни. Постійне вдосконалення цих аспектів важливо для забезпечення належної інтеграції військових у цивільне життя після закінчення служби.

Отже, завданням держави є не лише створення механізмів соціального захисту для військовослужбовців, а також безперервність цих зусиль з метою не лише забезпечення їх поточних потреб у службовий період, але й здійснення системних змін для забезпечення їх повноцінної інтеграції в цивільне життя. Такий глибокий та комплексний підхід вирішує не лише невідкладні питання соціального захисту, а й ставить перед суспільством завдання постійної оптимізації цих процесів.

Удосконалення соціального захисту військовослужбовців має охоплювати різноманітні сфери, такі як медичне забезпечення, житлова програма, освіта та трудова реінтеграція. Розробка та реалізація програм підтримки ветеранів та їх родин, заснованих на кращому міжнародному досвіді, є важливою складовою цього завдання. Основними сферами цих програм має стати: психологічна допомога, спрямована на адаптацію до цивільного життя, вирішення стресових ситуацій та підтримку сімейного благополуччя; використання інтегрованих соціальних сервісів; професійна підготовка та перепідготовка, спрямована на трудову реінтеграцію військовослужбовців; взаємодія між владою, громадськістю та підприємствами для створення сприятливого середовища для військовослужбовців у цивільному суспільстві; участь ветеранів у прийнятті рішень та формуванні політики.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження щодо вдосконалення соціального захисту військовослужбовців та їх сімей в Україні визначено ключові аспекти, які потребують комплексного підходу та системного вирішення. Актуальність їх врахування є очевидною, зважаючи на широкий спектр системних проблем, що впливають на якість життя військовослужбовців та їх родин сьогодні. Охоплення різноманітних аспектів соціального захисту, визначає ключові принципи для створення сприятливого середовища для військовослужбовців та їх родин. Для вирішення багаточисельних проблем соціального захисту військовослужбовців та їх сімей необхідно врахувати всі аспекти та визначити нові стандарти, які будуть сприяти створенню середовища,

де кожен військовослужбовець та його родина може мати повноцінне та гідне життя відповідно до його заслуг перед країною.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження щодо удосконалення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні з урахуванням мети та завдань магістерської роботи було зроблено відповідні узагальнення та розроблено такі пропозиції.

1. З'ясовано, що у науковій літературі відсутнє єдине бачення щодо визначення поняття соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей. Зважаючи на це, можна виділити широкий та вузький підходи, відмінність між якими полягає в обсязі реалізації напрямів державної соціальної політики завдяки комплексу організаційно-правових і соціально-економічних заходів, а також залученні мережі державних органів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій до соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Виходячи із законодавчого визначення, соціальний захист військовослужбовців є функцією держави, спрямованою на створення системи правових і соціальних гарантій, які гарантують виконання конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливостей їх службової діяльності, соціального статусу і забезпечення соціальної стабільності у військовому середовищі. В сучасних умовах необхідним є врахування того, що система соціальних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців має бути невід'ємною частиною механізму забезпечення обороноздатності держави. У свою чергу, забезпечення належного рівня соціального захисту та безпеки військовослужбовців тісно пов'язано із державною політикою у галузі оборони та військового будівництва.

2. Визначено, що особливості державного гарантування соціального захисту військовослужбовців в Україні пов'язані з можливістю використання ними усіх прав і свобод людини та громадянина, гарантій цих прав і свобод, закріплених в Конституції України та законах України, з урахуванням особливого характеру військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, що полягає в отриманні визначених законом пільг, гарантій та компенсацій. Однією з особливостей соціального захисту військовослужбовців є те, що держава

зобов'язана забезпечити максимальний рівень захисту не лише для військовослужбовців, але й для їх сімей, що в умовах воєнного стану має зазнати змін в частині формування комплексного підходу до надання їм підтримки. Сучасні стратегічні підходи до вдосконалення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей стосуються оновлення гарантування соціальних прав військовослужбовців, пов'язаних із реалізацією ними прав під час проходження військової служби.

3. Аналіз досвіду державного соціального забезпечення військовослужбовців у США, Італії, Польщі та Естонії засвідчив, що надання соціальних виплат й інших елементів соціального захисту військовослужбовців характеризується комплексною взаємодією у різних сферах, що забезпечує гідні умови життєдіяльності та якісне виконання ними обов'язків.

Виділено позитивні компоненти соціального захисту у країнах НАТО, серед яких: високоякісна медична допомога; забезпечення підтримки у психологічній адаптації та подоланні стресу, пов'язаного зі службою; підтримка сімей військовослужбовців, включаючи доступ до медичної допомоги, освіти та житлової підтримки; розвинені системи пенсійного забезпечення для військовослужбовців, що включають різні види пенсій та компенсацій для ветеранів; професійна реабілітація та навчання після закінчення службової кар'єри; надання житла ветеранам та їх сім'ям за пільговими умовами; забезпечення соціальної інтеграції ветеранів та їх сімей у цивільне життя.

4. Досліджено специфіку реалізації державної соціальної політики щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні шляхом аналізу таких складових: нормативно-правової (забезпечується через закріплену законодавчу систему соціальних стандартів); економічної (розвиток національного ринку споживчих товарів і послуг, а також захист вітчизняних виробників, щоб забезпечити економічну стабільність й підтримку громадян); соціально-політичної (соціальне партнерство і залучення громадських об'єднань до реалізації соціальних програм, що сприяє широкому співробітництву для покращення умов життя військовослужбовців та їх сімей).

Проаналізовано напрями забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей (медична допомога, психологічна підтримка, освіта та навчання, соціальні виплати та компенсації, програми будівництва житла, професійна перекваліфікація та зайнятість), у тому числі, передбачені «Комплексною програмою з соціальної підтримки, реабілітації осіб, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, та членів їхніх сімей у Дніпропетровській області на 2020 – 2025 роки». Як частина стратегії забезпечення всебічного соціального захисту цієї важливої категорії громадян на регіональному рівні, вона спрямована на конкретні цільові групи, які потребують підтримки, враховуючи потреби та виклики, які стоять перед військовослужбовцями, учасниками АТО/ООС, членами їх сімей, особами з інвалідністю, передбачаючи конкретні заходи щодо покращення їх фізичного, психологічного та соціального становища.

5. Визначено, що сучасний стан соціального захисту військовослужбовців та їх сімей є незадовільним, що обумовлено системними недоліками у сфері державної соціальної підтримки, які необхідно усунути найближчим часом. Виділено основні проблеми у сфері забезпечення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей, зокрема: недостатня фінансова підтримка військовослужбовців та їх сімей; відсутність належної уваги до психологічного здоров'я військовослужбовців; незадовільний стан підтримки родин військовослужбовців; недостатній рівень медичного обслуговування військовослужбовців (стосується доступу до сучасних методів лікування, процесу відновлення, профілактики захворювань, регулярного моніторингу стану здоров'я військовослужбовців); труднощі в отриманні освіти або проходженні перекваліфікації; невирішеність питання покращення житлових умов військовослужбовців та членів їх сімей.

6. Запропоновано для покращення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей застосовувати комплексний підхід та

системні зміни, що мають базуватися на адаптації кращого міжнародного досвіду, які стосуються такого:

- підвищення соціальних виплат та грошового забезпечення (шляхом перегляду рівнів допомоги та компенсацій, адаптованих до сучасного економічного середовища, з урахуванням інфляційного тиску та реальних витрат на утримання, регулярно переглядаючи розміри грошового забезпечення відповідно до змін в економіці);

- забезпечення військовослужбовців та їх сімей психологічною підтримкою (завдяки упровадженню програм психологічної підтримки, створенню гнучких систем консультування та психотерапії, що потребує додаткового навчання фахівців у галузі психічного здоров'я);

- медичне обслуговування (модернізацію медичних служб для забезпечення якісної медичної допомоги, створення спеціалізованих центрів із фахівцями, які спеціалізуються саме на проблемах військовослужбовців, застосовуючи новітні технології та методи лікування);

- удосконалення системи перепідготовки та працевлаштування військовослужбовців (індивідуальне планування кар'єри, забезпечення доступу до вищої освіти, створення механізму для перенесення військового досвіду та лідерських якостей в цивільний контекст);

- забезпечення доступу до доступного та якісного житла (розробка житлових програм і проєктів; пільгові кредити та іпотечні програми; вирішення питання щодо належної соціальної інфраструктури навколо місць проживання);

- розробка та впровадження інтегрованих соціальних сервісів (цілісна система з доступом до інформації та послуг в медичній, психологічній, освітній та житловій сфері, а також технології дистанційної підтримки);

- ефективна реінтеграція (рання і комплексна підготовка до цивільного життя під час служби, створення спеціальних програм навчання, запровадження менторських програм);

- правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей (вдосконалення спеціальних законів і покращення механізмів контролю за їх дотриманням,

упровадження системи правового моніторингу та швидкого реагування на порушення прав військовослужбовців, правова освіта);

– залучення ветеранів до участі у прийнятті рішень щодо соціального захисту військовослужбовців (їх репрезентація на різних рівнях управління, участь у формуванні стратегій, політик і програм, діяльності консультативних органів, створення спеціальних платформ для збору думок ветеранської спільноти).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мозальов В. Є., Салій І. Ю. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України в умовах збройної агресії Російської Федерації. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 5(69). с. 110–115 (дата звернення: 20.10.2023).
2. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища. *Митна справа*. 2013. № 5 (89). с. 204–209 (дата звернення: 20.10.2023).
3. Пасіка С. П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 21 с.
4. Цюкало Л. В. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та його суть. *Ефективна економіка*. № 7. 2017. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5696>(дата звернення: 20.10.2023).
5. Бейкун А., Клачко А. Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. с. 90–94 (дата звернення: 23.10.2023).
6. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2000. 209 с.
7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 23.10.2023).
8. Новак-Каляєва Л. М. Нормативно-правові основи захисту прав військовослужбовців в Україні: соціальний аспект. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 584. URL: http://vlp.com.ua/files/27_3.pdf (дата звернення: 25.10.2023).
9. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник. Київ : НІОС, 2003. 416 с.

10. Чімишенко С. М. Бюджетний механізм фінансування особового складу Збройних Сил України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: 08.00.08. Київ, 2011. 261 с.

11. Шишлюк М. О. Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців. *Трудове законодавство : шляхи реформування*. 2013. С.281–283.

12. Про Стратегію воєнної безпеки України : Рішення РНБО України від 25.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021/print>.

13. Пінчук Р. С., Письменна О. П. Покращення соціального і правового захисту військовослужбовців Збройних Сил України як запорука формування професійного війська. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Серія «Право». Вип. 60. С. 83–89.

14. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 28.10.2023).

15. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.10.2023).

16. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12/print> (дата звернення: 30.10.2023).

17. Соціальний кодекс України : проєкт / за ред. В.С. Журавського. Київ : Логос, 1998. с. 319.

18. Марко І. Ю., Марко Є. І., Чернишова І. М. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони*

України імені Івана Черняхівського. 2019. № 2. С. 135–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znrcvsvd_2019_2_22 (дата звернення: 30.10.2023).

19. Павленко В. С. Захист прав військовослужбовців та їх сімей: міжнародно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7(2020). С. 131–133 (дата звернення: 30.10.2023).

20. Норчук Ю., Доронін О. Актуальні питання розвитку соціального захисту військовослужбовців : з досвіду країн НАТО. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення : матеріали наук.-практ. конф. м. Київ, 23 квіт. 2021 р. Київ, 2021. С. 225–229.

21. Корольов С. С. Практичні аспекти створення, утвердження та нормативно-правового забезпечення гарантій соціального захисту військовослужбовців країн-членів НАТО. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2011. № 3 (29). С. 280-283 (дата звернення: 02.11.2023).

22. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 р. № 704. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.11.2023).

23. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей Закон України від 20.12.1991 р., № 2011. *Законодавство України з питань військової сфери* : зб законів та ін. норм.-пр. актів. Київ : Азимут-Україна. 2003. 1008 с.

24. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24.03.1999 № 548- XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 194.

25. Попов В., Стукаліна Н. Соціальний захист і основні напрямки його здійснення у військовому середовищі. *Армія України*. 1998. 60 с.

26. Новікова О. Ф., Сидорчук О. Г., Панькова О. В. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні : експертні оцінки : моногр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.

27. Про внесення змін до рішення обласної ради від 27 березня 2020 року № 570-22/VII „Про Комплексну програму з соціальної підтримки, реабілітації учасників АТО/ООС, членів їхніх сімей у Дніпропетровській області на 2020 – 2022 роки” та продовження терміну її дії до 2025 року : Рішення Дніпропетровської обласної ради від 25.11.2022 № 240-14/VIII. URL: <https://oblrada.dp.gov.ua> (дата звернення: 10.11.2023).

28. Посилення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей на період до 2010 року. *Військо України*. 2003. № 7. С. 67–72.

29. Гринько Р. В., Мота А. Ф., Петреченко С. А. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 161–166.

30. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

31. Довідник з міжнародно-правових актів щодо засад демократії і прав людини. Київ, 2001. 342 с.

32. Марко І. Ю., Марко Є. І., Чернишова І. М. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного ун-ту оборони України ім. І. Черняхівського*. 2019. № 2(66). С. 135–142.

33. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Голос України*. 2015. 10 червня (№ 101). С. 4.

34. Качан І. І. До питання про соціальний захист військовослужбовців. *Право військової сфери*. 2005. № 6. С. 16–18.

35. Макаревич О. П. Психологічна підготовка особистості до поведінки в складних ситуаціях. Київ : НАОУ, 2001. 183 с.

36. Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ : Закон України від 9 квітня 1992 року № 2262-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 15.11.2023).

37. Українські Закони. Соціальний кодекс України : Проект / авт. кол. В. С. Журавський та ін. ; Християнсько- демократична партія України. Київ: Логос, 1998. 319 с.

38. Про Збройні сили України : Закон України від 6.12.1991 р. № 1934-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 18.11.2023).

39. Одинцов В. Министерство по ділам ветеранів США. *Зарубіжні воєнні огляди*. 2016. № 5. С. 32–37.

40. Кравченко М. В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО. *Аспекти публічного управління* 2015. № 11/12. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplur_2015_11-12_7 (дата звернення: 18.11.2023).

41. Сухарев С., Васильев Д. Гарантії соціального захисту і соціального забезпечення військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету України. Група експертів групи національної безпеки і оборони Реанімаційний Пакет Реформ. 2015. 57 с.

42. Корольов С. С. Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України (1991–2005 рр.): історичний аспект : дис. канд. іст. наук : 20.02.22. Київ, 2006. 208 с.

43. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с.

44. Харечко Д. О. Державне регулювання реалізації житлових прав громадян України. Проблеми розвитку публічного управління в Україні : матер.

наук.-практ. конф. за міжнар. уч. (15.04.2016, м.Львів) / за наук. ред. В. С. Загорського, А.В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. С.39–42.

45. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року : розпорядження, Концепція від 12.07.2017 № 475-р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-%D1%80> (дата звернення: 20.11.2023).

46. Про утворення Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2014 № 326. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/326-2014-%D0%BF> (дата звернення: 23.11.2023).

47. Медична та соціальна реабілітація: навч. посіб. / за заг. ред. І.Р. Мисули, Л.О. Вакуленко. Тернопіль : ТДМУ, 2005. 402 с.

48. Кондратенко О. О. Модернізація державного регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2018 № 1. С. 17–22.

49. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні: реальний стан та перспективи реформування. Київ: Відродження, 2009. 108 с.

50. Митько Я. В. Шляхи вдосконалення законодавства, яке визначає правові засади соціального захисту учасників бойових дій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. Т. 1. 2019. С. 154 – 159.

51. Пацурія Н. Б. Проблеми та перспективи запровадження медичного страхування учасників бойових дій як елемента військово-медичної доктрини. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 244–253.

52. Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни : Закон України від 16.03.2004 р. № 2192-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

53. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 06.04.1992 р. № 2263-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

54. Федорчук М. Особливості соціальної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. *Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення єдності Єдиної державної системи цивільного захисту* : матеріали VII Всеукр.наук-практ конф., м. Черкаси, 11 березня 2022 р. Черкаси : ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2022. С. 4–5. С. 138–139.

54. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

55. Білека А. Перспективи розвитку організаційно-правових форм соціального забезпечення в Україні. *Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення єдності Єдиної державної системи цивільного захисту* : матеріали VII Всеукр.наук-практ конф., м. Черкаси, 11 березня 2022 р. Черкаси : ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2022. С. 4–5.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Про внесення змін до рішення обласної ради від 27 березня 2020 року
№ 570-22/VII „Про Комплексну програму з соціальної підтримки,
реабілітації учасників АТО/ООС, членів їхніх сімей у Дніпропетровській
області на 2020 – 2022 роки”
та продовження терміну її дії до 2025 року**

Керуючись законами України „Про місцеве самоврядування в Україні”, „Про місцеві державні адміністрації”, „Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, з метою підвищення кількості та якості надання послуг з соціальної підтримки, реабілітації, ефективності проведення регіональної політики щодо поліпшення якості життя, впровадження нових механізмів надання послуг з підтримки учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів сімей загиблих Захисників та Захисниць України, ураховуючи звернення голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації – начальника обласної військової адміністрації, висновки постійної комісії обласної ради у справах ветеранів війни, осіб з інвалідністю внаслідок війни та дітей війни, обласна рада **вирішила:**

1. Продовжити термін дії Комплексної програми з соціальної підтримки, реабілітації учасників АТО/ООС, членів їхніх сімей у Дніпропетровській області на 2020 – 2022 роки, затвердженої рішенням Дніпропетровської обласної ради від 27 березня 2020 року № 570-22/VII, (далі – Програма) до 2025 року.

2. Назву Програми викласти в новій редакції: „Комплексна програма з соціальної підтримки, реабілітації осіб, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв’язку з військовою агресією російської федерації проти України, та членів їхніх сімей у Дніпропетровській області на 2020 – 2025 роки”.

3. Викласти Програму в новій редакції (додається).

4. Координацію роботи щодо виконання цього рішення покласти на управління з питань учасників АТО обласної державної адміністрації, контроль – на постійну комісію обласної ради у справах ветеранів війни, осіб з інвалідністю внаслідок війни та дітей війни.

Голова обласної ради

М. ЛУКАШУК

№ 240-14/VIII

25.11.2022

Додаток Б

Таблиця Б.2.1

**Показники оцінки ефективності
Комплексної програми з соціальної підтримки, реабілітації осіб, які брали
безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення
оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку
з військовою агресією російської федерації проти України, та членів їхніх
сімей у Дніпропетровській області на 2020 – 2025 роки**

Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Найменування показника	Одиниця виміру	Значення показника за роками						
			Усього за програмою	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Організація заходів, спрямованих на соціалізацію, перекваліфікацію та навчання	Кількість осіб, які пройшли навчання	осіб	228		16	53	53	53	53
Організація культурно-масових заходів	Кількість осіб, які взяли участь у проведенні заходів за участю творчих колективів, співаків, акторів	осіб	1536	38	298	300	300	300	300
	Кількість осіб, які відвідали фестивалі документальних фільмів	осіб	4000			1000	1000	1000	1000
Організація масових спортивних, фізкультурно-оздоровчих та інших реабілітаційних заходів	Кількість осіб, які взяли участь у спортивних заходах та заходах з активного відпочинку	осіб	6610		600	700	810	2000	2500

Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Найменування показника	Одиниця виміру	Значення показника за роками						
			Усього за програмою	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Забезпечення транспортним обслуговуванням	Кількість осіб, яких було забезпечено транспортним обслуговуванням	осіб	392			96	96	100	100